

DECISIO

Rekenkamercommissie Leiden-Leiderdorp

Onderzoek Leiden Bio Science Park *Eindrapportage*

Amsterdam, 28 september 2020

TITEL

Onderzoek Leiden Bio Science Park

STATUS

Eindrapportage

DATUM

28 september 2020

IN OPDRACHT VAN

Rekenkamercommissie Leiden-Leiderdorp

PROJECTTEAM DECISIO

Jaap Broer (projectverantwoordelijk partner, j.broer@decisio.nl)

Suzanne Steegman

Pim van der Zwet

Menno de Pater

CONTACTGEGEVENS DECISIO | ECONOMISCH ONDERZOEK EN ADVIES

Valkenburgerstraat 212

1011 ND Amsterdam

T 020 – 67 00 562

E info@decisio.nl

I www.decisio.nl

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	i
1. Inleiding	1
1.1 Achtergrond	1
1.2 Doel en onderzoeksvragen	2
1.3 Analyse kader	3
1.4 Gebiedsafbakening	5
1.5 Onderzoeksverantwoording	6
2. Achtergrond en ontwikkeling LBSP	8
2.1 Reconstructie	8
2.2 Huidige samenwerking en ontwikkeling	10
3. Economische en maatschappelijke betekenis	19
3.1 Directe economische betekenis	19
3.2 Indirecte economische betekenis	26
3.3 Bijdrage aan vestigingsklimaat en economie	32
3.4 Maatschappelijke effecten	35
4. Kosten en opbrengsten gemeente	38
4.1 Kosten en opbrengsten	38
4.2 Betrokkenheid gemeente	46
5. Betrokkenheid en rol gemeenteraad	49
5.1 Besproken dossiers/onderwerpen in relatie tot LBSP	49
5.2 Algemeen beeld informatievoorziening en discussie	54
5.3 Rolinvulling	55
5.4 Invloed en afweging	56
5.5 Inzet, beleid en risico's van de gemeente	56
Bijlage 1. Bronnen	58
Bijlage 2. Input-output analyse	61
Bijlage 3. Overzicht uitvoeringsplanning	65

Managementsamenvatting

Opdracht

In opdracht van de Rekenkamercommissie Leiden-Leiderdorp deed Decisio onderzoek naar de economische en maatschappelijke effecten van het Leiden Bio Science Park (LBSP), en naar de kosten die de gemeente voor het LBSP maakt en de opbrengsten die ze uit het gebied heeft. Daarnaast zijn de betrokkenheid en rol van de gemeenteraad geïnventariseerd. Voorliggend document is de rapportage van het onderzoek, bedoeld voor het ambtelijk wederhoor.

Reconstructie en doelbereik

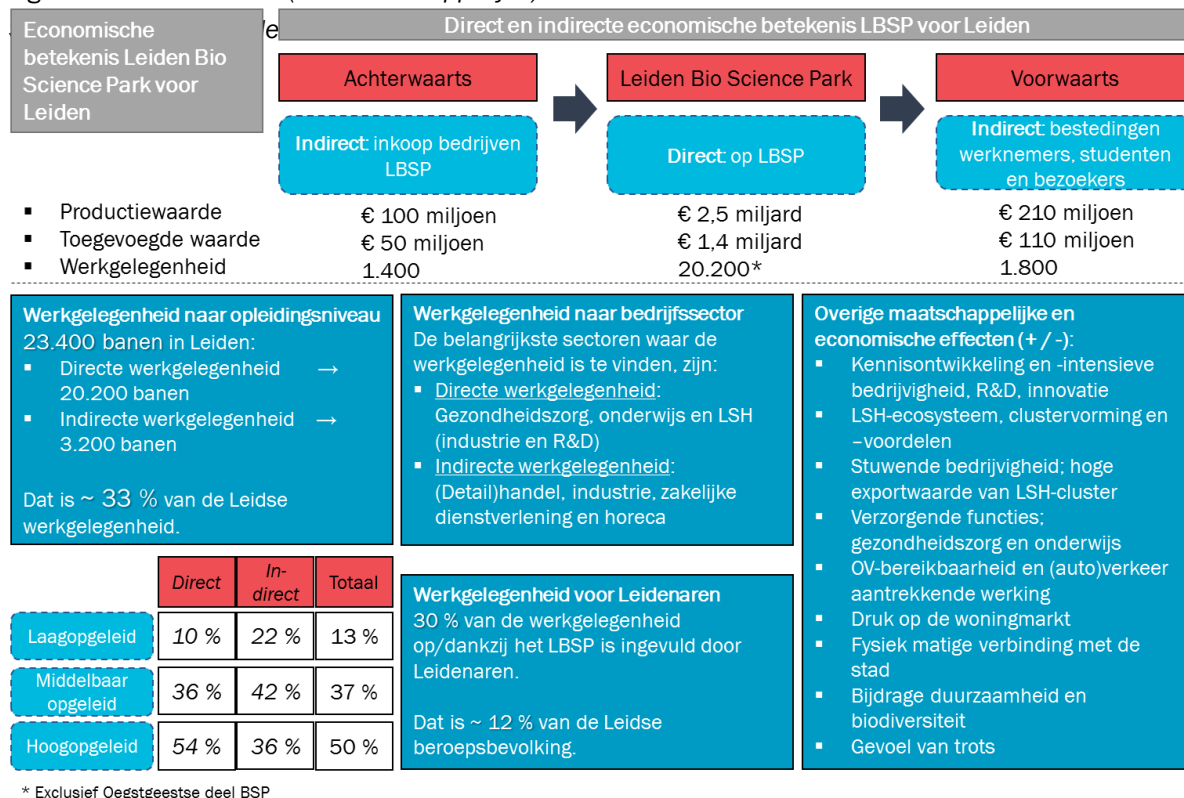
Het Bio Science Park in Leiden is in de jaren 80 ontstaan. Het Academisch Ziekenhuis Leiden en enkele faculteiten van de universiteit waren er al gevestigd en vormden de basis voor de ontwikkeling naar de volwassen *life sciences and health*-campus die het nu is. In eerste aanleg had de gemeente geen scherp omliggende economische ambities met het gebied, en was het vooral in beeld als woningbouwlocatie. Mede dankzij professor Schilperoort zijn die plannen omgezet in een ontwikkeling naar een science park en hebben in de loop der jaren 350 voornamelijk biotechbedrijven en -instellingen hun weg gevonden naar het LBSP. In de afgelopen decennia is de werkgelegenheid en bedrijvigheid in het gebied bovengemiddeld gegroeid en is het LBSP de belangrijkste troef geworden in het gemeentelijke economische beleid om Leiden als kennisstad verder te ontwikkelen.

Economische betekenis van het LBSP

De economische betekenis van het Leiden Bio Science Park – of eigenlijk van de daar gevestigde activiteiten - kan op verschillende manieren worden uitgedrukt (zie ook figuur S1). In de eerste plaats door in beeld te brengen wat er in het gebied zelf gebeurt. Dan blijkt dat er in 2020 zo'n 20.800 banen zijn (inclusief 600 banen op het Oegstgeestse deel) bij bijna 350 bedrijven en instellingen en dat deze zorgen voor een productie van € 2,5 miljard en een toegevoegde waarde van € 1,4 miljard. De organisaties op het LBSP zorgen door de aard van hun activiteiten voor een relatief hoge toegevoegde waarde.

De bedrijven en instellingen op het LBSP creëren daarnaast banen en omzet bij toeleveranciers en bij bedrijven die omzet hebben door de bestedingen die mensen doen die op het LBSP werken of studeren of er op bezoek zijn. Deze indirecte effecten beslaan 8.000 banen, 840 miljoen euro productie en 410 miljoen euro toegevoegde waarde.

Figuur S1. Economische (en maatschappelijke) betekenis van het Leiden Bio

Bron: Decisio, op basis van cijfers gemeente Leiden

Een derde indicator van de economische impact is in hoeverre ook niet-hoogopgeleiden profijt hebben van de activiteiten op het LBSP. Op basis van de input-outputanalyse en cijfers van het LUMC komen we tot de conclusie dat de helft van de directe en indirecte werkgelegenheid door het LBSP voor lager en middelbaar opgeleiden is.

Een vierde dimensie is geografisch van aard. In hoeverre zorgt het LBSP voor banen voor Leidse inwoners? Uit het onderzoek komt naar voren dat zo'n 30 procent van de banen op/dankzij het LBSP wordt ingevuld door Leidenaren. Dit zijn in totaal 8.400 banen, wat neerkomt op 12 procent van de beroepsbevolking. Zo'n een op de acht werkzame Leidenaren heeft zijn of haar baan dus te danken aan het LBSP.

Kosten en opbrengsten

De gemeente Leiden investeert op verschillende manieren in het Leiden Bio Science Park. In de Stichting LBSP werkt ze samen met de universiteit, LUMC, ondernemers en gemeente Oegstgeest om het gebied als innovatiedistrict verder te

ontwikkelen en te versterken. De gemeente is opdrachtgever en partner van InnovationQuarter die actief is op het gebied van business development, participaties en acquisitie. Ook geeft de gemeente financiële steun in de vorm van garantiestellingen en tegemoetkoming in huisvestingskosten aan vestigende bedrijven en instellingen. Het grootste deel van de kosten aan het park besteedt de gemeente echter aan haar reguliere overheidstaak op het gebied van infrastructuur en openbare ruimte (en dus niet aan bovengenoemde 'extra' inzet). In dit kader maakt ze ontwikkel- en exploitatieafspraken met de universiteit die de meeste gronden in bezit heeft. De jaarlijkse kosten liggen in de orde van € 3,8 miljoen. Een korte scan van situaties elders leert dat de inzet van Leiden voor een kenniscampus als LBSP vergelijkbaar is met hoe andere gemeenten dat doen. Tegenover deze kostenposten staan inkomsten uit incidentele grondverkopen, verhuur, toeristenbelasting, vergoedingen en de onroerendezaakbelasting. Deze opbrengsten zijn jaarlijks € 8,3 miljoen. Tabel S1 geeft een samenvattend overzicht van de kosten en opbrengsten voor de gemeente gerelateerd aan het LBSP in de periode 2011-2019.

Tabel S1. Kosten en opbrengsten voor Leiden gerelateerd aan LBSP, 2011-2019

Kosten	in miljoen €	Aandeel
Personele inzet	6,3	18%
Subsidies/bijdragen aan LBSP	6,3	18%
Ruimtelijke ontwikkeling	11,4	33%
Beheer & Onderhoud	9,5	28%
Acquisitiekosten	0,8	2%
Belastingvrijstellingen	-	
Totaal	34,3	
Opbrengsten	in miljoen €	Aandeel
OZB	58,1	78%
Toeristenbelasting	3,2	4%
Precario-opbrengsten	1,2	2%
Grondverkoop en -verhuur	10,7	14%
Vergoedingen/subsidies van derden	1,6	2%
Totaal	74,8	
Saldo kosten en opbrengsten 2011-2019	€ 40,5 miljoen	

Bron: Decisio, op basis van cijfers gemeente Leiden

Maatschappelijke effecten en aandachtspunten

Negatieve punten van het gebied zijn de (auto)verkeersaantrekkende werking, de extra druk op de woningmarkt van mensen die in het gebied werken, de economisch en fysiek matige verbinding met de stad en de slagen die moeten worden gemaakt op het gebied van duurzaamheid en biodiversiteit. De gemeente voert op deze punten actief beleid, onder andere in de strategie om het LBSP te ontwikkelen naar een innovatiedistrict. Positieve maatschappelijke kanten van het

LBSP zijn onder andere de ligging nabij het station en het gevoel van trots op wat er in het gebied gebeurt.

Rol van de raad

Het Leiden Bio Science Park staat zeer regelmatig op de agenda van de gemeenteraad en de verschillende raadscommissies. De raadsleden worden daarbij van voldoende informatie voorzien, zij het dat de informatie is verdeeld over verschillende thema's waardoor het weleens zoeken is naar het samenhangende beeld. Raadsleden geven in de discussies het college kaders mee op het gebied van onder meer economisch profiel, duurzaamheid, biodiversiteit, duurzame mobiliteit, bevordering van belangen voor Leidse inwoners en ondernemers, terughoudendheid met financiële risico's en stageplaatsen. De raad kan haar controlerende taak aanscherpen door concretere afspraken te maken over de meegegeven kaders en het vragen om (samenhangende) informatie over effecten. Het belang van plannen voor de Leidse inwoner komt regelmatig terug, op dat punt vult de raad haar vertegenwoordigende rol voortvarend in.

De banen en bedrijvigheid op het LBSP zijn in de afgelopen 10 jaar sneller gegroeid dan elders in Leiden en de provincie, ook in de tijd dat de conjunctuur tegenzat. Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat de rolinvulling van de gemeente past bij haar overheidsrol en toegevoegde waarde heeft voor de kwaliteit van het LBSP en voor een evenwichtige afweging van economische en maatschappelijke belangen.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Het Leiden Bio Science Park (LBSP) vindt zijn oorsprong in de jaren tachtig in het Leeuwenhoekgebied ten westen van het station Leiden Centraal. Het gebied van 125 hectare groot huisvest het grootste cluster van Nederland op het gebied van Life Science & Health. Onderwijs, onderzoek, zorg en bedrijfsleven komen hier samen en versterken elkaar. De grond in Bio Science Park is voor het overgrote deel eigendom van de Universiteit Leiden die deze in erfpacht uitgeeft aan bedrijven en instellingen.

De gemeente Leiden heeft twee doelen met het LBSP: florerende kennisinstellingen en bedrijven aantrekken en behouden, en zorgen dat inwoners van Leiden er voordeel van hebben. Om het eerste doel te behalen heeft de gemeente onder andere een samenwerkings-overeenkomst afgesloten met de Universiteit Leiden, LUMC en Hogeschool Leiden om Leiden als kennisstad te versterken. In het kader van deze overeenkomst zetten de betrokken partijen zich in voor campusontwikkeling, versterking van onderzoek en onderwijs, internationalisering en voor 'het gebruik van de stad als lab'. In een investeringspropositie uit 2016 spreken de gemeente Leiden, Universiteit Leiden, LUMC en het LBSP de ambitie uit om in 2025 de wereldwijde 'hotspot' voor life sciences en business te worden. Hiervoor zijn de komende jaren investeringen gepland in het LBSP en het stationsgebied¹.

De samenwerkingsverbanden en ambities voor de korte en lange termijn geven aan dat de gemeente nauw betrokken is bij de ontwikkeling van het Leiden Bio Science Park. In de gemeenteraad zijn regelmatig vragen over de omvang van deze gemeentelijke inzet, welke inkomsten daar tegenover staan en wat het LBSP de Leidse gemeenschap oplevert. Tegen deze achtergrond heeft de Rekenkamer-commissie Leiden-Leiderdorp aan Decisio opdracht gegeven voor een onderzoek naar de gemeentelijke betrokkenheid en de economische en maatschappelijke voor- en nadelen van het LBSP voor Leiden.

¹ *Investeringspropositie, Unlocking the full potential of the Health & Life sciences (2016).*

1.2 Doel en onderzoeksvragen

Doel: inzicht in meerwaarde LBSP en inzet gemeente voor de stad Leiden

De Rekenkamercommissie Leiden-Leiderdorp wil antwoord op de vraag wat de gemeentelijke betrokkenheid bij het LBSP de stad Leiden (en zijn omgeving) oplevert. Het onderzoek moet inzicht bieden in de maatschappelijk en economische kosten en baten voor de gemeente Leiden en omgeving, mede in relatie tot wat de gemeente erin investeert. En wat is het belang van de gemeentelijke inzet voor de ontwikkeling van het gebied?

Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen zijn ingedeeld in vier hoofdonderdelen:

1. Beleidsevaluatie (hoofdstuk 2)

- *Waarom is het LBSP opgericht?*
- *Wat was/is het idee achter het LBSP?*
- *Zijn de (oorspronkelijke) doelen van de gemeente Leiden gerealiseerd?*
- *Liggen de doelen uit het Beleidsakkoord 2018 – 2022 op schema (o.a. campusontwikkeling)?*

2. Maatschappelijke en economische voordelen (baten) (hoofdstuk 3 en 4)

- *Wat zijn de directe baten voor de gemeente, zoals belastingopbrengsten OZB, toeristenbelasting, opbrengsten van grondverkoop en bouwleges?*
- *Wat is de directe werkgelegenheid van de bedrijven op het LBSP (grondgebied gemeente Leiden)?*
- *Wat zijn de indirecte baten voor de gemeente, zoals werkgelegenheid bij toeleveranciers?*
- *Wat zijn de effecten op de omgeving (aantrekkelijkheid van LBSP voor de stad, universiteit, LUMC)?*

3. Maatschappelijk en economische nadelen (lasten, risico's) (hoofdstuk 3 en 4)

- *Wat zijn de directe kosten voor de gemeente, zoals accountmanagement, bijdrage aan organisaties, acquisitiekosten, belastingvrijstellingen, OR of kosten voor een internationale school?*
- *Wat zijn de indirecte gevolgen en nadelen van extra bedrijvigheid op de woningmarkt en het verkeer in Leiden? Wat waren de eventueel opbrengsten geweest als de grond was bestemd voor woningen in plaats voor deze bedrijven?*
- *Wat zijn risico's voor de gemeente t.a.v. het LBSP en andere marktpartijen?*

4. Rol van de gemeenteraad (hoofdstuk 5)

- *Hoe verloopt de informatievoorziening over het LBSP aan de raad?*
- *Wat zijn de beïnvloedingsmogelijkheden van de raad?*
- *Hoe wordt bij de beleidsbepaling rekening gehouden met de voor- en nadelen? Welke afweging vindt daarbij plaats?*
- *Wat heeft de inzet van de gemeente betekend voor het LBSP?*

1.3 Analysekader

Het Leiden Bio Science Park, of preciezer geformuleerd de hier gevestigde activiteiten, hebben meerdere effecten die economisch en maatschappelijk relevant zijn. Zowel voor de stad Leiden als voor de regio en zelfs voor Nederland als geheel. De bedrijven en instellingen in het LBSP creëren werkgelegenheid in directe zin, maar ook indirect bij toeleverende bedrijven, detailhandel, horeca etc. Daarnaast huisvest het LBSP een kenniscluster en is het (daarmee) onderdeel van het Nederlandse vestigingsklimaat, door de aantrekkingskracht voor start-ups, spill overs en imago. Aan de andere kant brengt het LBSP (maatschappelijke) kosten met zich, bijvoorbeeld als gevolg van congestie (ruimteclaim stedelijk gebied, verkeer), gemeentelijke kosten voor aanleg en onderhoud van infrastructuur, OV, voorzieningen, acquisitie etc. Tegen deze achtergrond is het volgende kader met potentiële effecten van het LBSP gebruikt in het onderzoek.

Tabel 1.1 Potentiële effecten

Economische impact	
<ul style="list-style-type: none"> - Werkgelegenheid direct - Werkgelegenheid indirect - Bestedingen 	
Financiële effecten	
Uitgaven	Opbrengsten
<ul style="list-style-type: none"> - Personele inzet gemeente - Subsidies/bijdragen - Acquisitiekosten - Belastingvrijstellingen - Infrastructuur en openbare ruimte (aanleg, beheer en onderhoud) - Derving inkomsten tov alternatieve bestemming 	<ul style="list-style-type: none"> - Onroerendezaakbelasting (OZB) - Toeristenbelasting - Grondverkoop en leges - Hogere inkomsten tov alternatieve bestemming
Maatschappelijke effecten	
Kosten	Baten
<ul style="list-style-type: none"> - Mobiliteitseffecten (congestie) - Ruimtegebruik - Effecten woningmarkt - Imago-effecten 	<ul style="list-style-type: none"> - Mobiliteitseffecten (duurzame mobiliteit) - Agglomeratie-effect - Imago (aantrekkingskracht) - Innovatie/ investeringen

De focus van het onderzoek ligt op de betekenis van het LBSP voor Leiden en de rol en invloed van de gemeente daarbij. De bredere (maatschappelijke) functie van het Leiden Bio Science Park kan daarbij niet buiten beschouwing blijven.

De belangrijkste aspecten van het onderzoek naar de baten van het LBSP zijn:

1. Bedrijvigheid, onderzoek, onderwijs en de ziekenhuisfunctie zijn de kernactiviteiten op het LBSP. Op het LBSP werken (relatief) veel mensen en deze werkgelegenheid is van belang voor Leiden. Het is daarbij relevant om onderscheid te maken tussen theoretisch en praktisch geschoolde werknemers (of zoals via definitie CBS: hoger en lager opgeleide werknemers)².
2. Ook ondernemers in Leiden profiteren direct van het LBSP. Studenten, werknemers (ook als ze niet in Leiden wonen) en bezoekers op/van het LBSP geven geld uit in de gemeente. Daarnaast kopen de bedrijven en instellingen diensten en producten in waar ondernemers in Leiden van profiteren. Deze bestedings- en indirecte effecten zijn redelijk goed kwantificeerbaar. Daarnaast is er volgens sommigen het zogeheten trickle-downeffect of doorsijpeleffect: hoogopgeleide inwoners zorgen voor relatief veel extra werkgelegenheid voor lager opgeleiden³.
3. Verder zijn er effecten die minder goed te kwantificeren zijn. De clustervorming op het Leiden Bio Science Park gaat bijvoorbeeld gepaard met schaalvoordelen, samenwerkingsverbanden en kennisuitwisseling die ervoor zorgen dat bedrijven effectiever kunnen werken, maatschappelijk relevante innovaties kunnen ontwikkelen en de (inter)nationale concurrentie beter aan kunnen gaan. Deze effecten van clustervorming zijn voornamelijk effecten die de gemeente Leiden overstijgen of voor de individuele bedrijven gelden, maar de aantrekkingskracht en werkgelegenheid van het cluster hebben wel positieve effecten voor de gemeente Leiden.

Andere positieve maatschappelijke effecten voor Leiden en omgeving zijn bijvoorbeeld een gevoel van trots van Leidenaren en de aanwezigheid van onderwijs en een academisch medisch centrum. Deze effecten zijn niet een op een af te zetten tegen de (financiële) kosten van de gemeente, maar ze vertegenwoordigen wel een maatschappelijke waarde in kwalitatieve zin.

² Er is aangesloten bij de CBS-definitie. Lager opgeleiden zijn personen waarvoor basisonderwijs, vmbo, onderbouw havo of mbo1 de hoogst behaalde opleiding is. Middelbaar opgeleiden zijn personen waarvoor havo, vwo, mbo 2, 3, 4 de hoogst behaalde opleiding is. Hoger opgeleiden zijn personen waarvoor hbo of universiteit de hoogst behaalde opleiding is. Deze indeling dekt niet altijd de lading, daarom wordt ook wel gesproken over theoretisch en praktisch geschoolden.

³ De bestedingen van hoger opgeleiden aan consumentendiensten worden gezien als het drijvende mechanisme achter een *trickle-down*effect of doorsijpeleffect.

Niet alle effecten zijn positief. Het aantrekken van studenten naar de stad zorgt enerzijds voor een blijvend jonge aanwas voor de stad. Anderzijds gaat dit gepaard met huisvestingsproblematiek en mogelijk overlast. De verkeersstromen van en naar het LBSP zorgen voor druk op het wegennet en de stationsomgeving. Een ander vraagstuk dat voor de gehele Randstad geldt, is de (beperkte) ruimte voor de woningbouwopgave. Steden in de Randstad willen de woningbouw zoveel mogelijk binnenstedelijk realiseren. Dit zorgt voor inpassings- en financieringsuitdagingen. Extra ruimte voor het LBSP betekent automatisch minder ruimte voor wonen. De keerzijde van het eerder genoemde *trickle down*-effect is daarbij dat hoogopgeleiden (expats en Nederlanders) extra druk op de (prijzen in de) toch al krappe woningmarkt zetten, waardoor verdringing kan optreden. Anderzijds draagt woningbouw in het gebied bij aan de verstedelijkingsopgave. Dit (complexe) vraagstuk maakt echter geen deel uit van het onderzoek.

1.4 Gebiedsafbakening

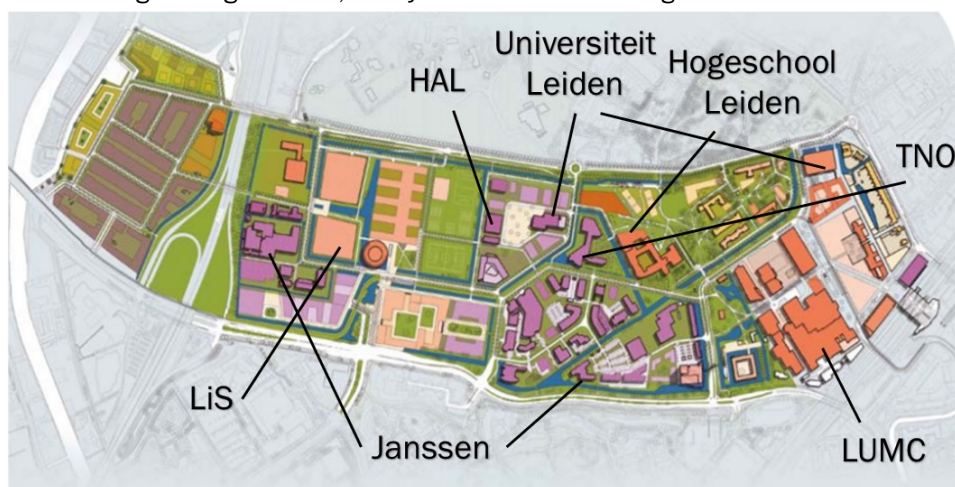
Het Leiden Bio Science Park (LBSP) is een district in het Leeuwenhoekgebied ten westen van station Leiden Centraal. Het gebied ligt ingesloten tussen het spoor, met intercityverbindingen van en naar Den Haag, Rotterdam en Amsterdam, en de wegen N206 aan de zuidkant en de Plesmanlaan aan de noordkant. De A44 is de westelijke grens van het Leidse LBSP. Aan de overzijde van de A44 ligt het Oegstgeestse deel van het LBSP.

Figuur 1.1 Onderzoeksgebied Leiden Bio Science Park

Op het park zijn verschillende kennisinstellingen gehuisvest, zoals de Universiteit Leiden, Hogeschool Leiden en de Leidse instrumentenmakers School (LiS). Vlakbij station bevinden zich het LUMC en Naturalis. Op Nieuw Rhijngeest Zuid, het Oegstgeestse deel van het park aan de andere kant van de A44, bevinden zich onder andere Corpus, het BioPartner5 gebouw (in aanbouw), DuPont en het (toekomstige) nieuwe hoofdkantoor van Galapagos.

Figuur 1.2 Onderzoeksgebied Leiden Bio Science Park, indeling park met locaties van enkele grote organisaties, bedrijven en kennisinstellingen

Bron: www.nieman.nl; bewerking Decisio

Voor het Oegstgeestse deel is primair de huidige situatie (werkgelegenheid, bedrijven en instellingen) en samenwerking tussen de gemeente Oegstgeest en Stichting Leiden Bio Science Park (hierna ook te noemen; Parkorganisatie) belicht. Dat betekent dat de focus in het onderzoek op de gemeente Leiden ligt.

1.5 Onderzoeksverantwoording

Inhoud

Voor de bepaling van de directe en indirecte economische effecten is gebruik gemaakt van het door Decisio ontwikkelde input-outputmodel, waarbij de cijfers van het Bedrijvenregister Zuid-Holland als basis dienden. Voor de berekening van de bestedingseffecten zijn kengetallen gebruikt van Nibud, de Landelijke Studentenmonitor en CBS. Er waren geen pendelcijfers beschikbaar op de schaal van het LBSP, daarom zijn de gemeentelijke pendelcijfers van het CBS gehanteerd. Het LUMC heeft aanvullend informatie aangeleverd over opleidingsniveau en woonplaats van haar werknemers. Voor de analyse van kosten en opbrengsten voor

de gemeente Leiden is gebruik gemaakt van door de gemeente aangeleverde jaarstukken, begrotingen en andere financiële documenten en overzichten.

Proces

Het onderzoek is gestart met het in samenspraak met de Rekenkamercommissie vaststellen van de aanpak. In een bijeenkomst met ambtelijke betrokkenen is vervolgens het plan van aanpak toegelicht en zijn afspraken gemaakt over de samenwerking en het verkrijgen van de benodigde informatie. Tijdens het gehele project hebben de gemeentelijke betrokkenen op zeer constructieve wijze informatie aangeleverd en Decisio in contact gebracht met te interviewen partijen. Wij zijn de gemeentelijke betrokkenen hiervoor zeer erkentelijk.

De Rekenkamercommissie heeft het onderzoeksplan in februari met de gemeenteraad besproken. De raad kon zich in de aanpak vinden en benoemde nog een aantal aanvullende aandachtspunten en accenten die in het onderzoek naar voren komen. Het aspect biodiversiteit werd eveneens genoemd, dit valt buiten de scope van het onderzoek.

Naast het bestuderen van documenten, statistieken, financiële rapportages, begrotingen, raadsstukken en dergelijke, is informatie opgehaald uit interviews met sleutelpersonen van betrokken partijen. In bijlage 1 is de lijst met geïnterviewden en geraadpleegde bronnen opgenomen.

Voor de analyse van de betrokkenheid van, en rolinvulling door de gemeenteraad zijn tien interviews gehouden met tien (oud-)raadsleden die door de fracties naar voren zijn geschoven. Ook is een aantal college- en raadsstukken beschouwd en is een scan gedaan van (de agenda's en besluitenlijsten) op het politiek portaal. De gesprekken met de raadsleden waren informatief, constructief en plezierig waarvoor we onze dank willen uitspreken.

2. Achtergrond en ontwikkeling LBSP

Dit hoofdstuk bevat een reconstructie van het ontstaan tot aan de huidige vorm van het Leiden Bio Science Park (LBSP). Daarnaast gaan we in op de huidige samenwerkingsstructuren en ambities voor het park. Daarvoor is gebruik gemaakt van diverse achtergrond- en beleidsstukken en gesprekken met betrokken personen van de gemeente Leiden en op het LBSP actieve organisaties.

2.1 Reconstructie

Ontstaansgeschiedenis

Begin jaren tachtig startte de ontwikkeling van het LBSP in een periode van economische stagnatie. Er was sprake van hoge werkloosheid en woningnood. Technologische vernieuwing, was de gedachte, zou de concurrentiepositie verbeteren. De gemeente Leiden besloot in 1982 af te zien van een nieuw bestemmingsplan met 2.200 woningen in de Leeuwenhoek, om een Bio Science Park (BSP) mogelijk te maken⁴. Het BSP is in 1984 opgericht in het Leeuwenhoekgebied, tussen het toenmalige Academisch Ziekenhuis Leiden (nu Leids Universitair Medisch Centrum) en de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen van de Universiteit Leiden. Er werd een bedrijfsverzamelgebouw opgericht dat zich richtte op biotechnologie: het Academisch Bedrijven Centrum (ABC-gebouw). Startende ondernemers konden zo gemakkelijk(er) huisvesting vinden. Twee jaar later vestigde zich het eerste bedrijf uit de VS: Centocor in de Leeuwenhoek.

Een professor als pionier

Prof. dr. Schilperoort vertolkte een pioniersrol in aanloop naar de oprichting van Leiden Bio Science Park. Zo was hij met baanbrekend onderzoek een van de grondleggers van de 'nieuwe biotechnologie'. Daarnaast was Schilperoort betrokken bij meerdere coalitievormingen in het onderzoeksveld, zoals Biotechnologie Delft-Leiden, terwijl hij ook het innovatiebeleid mede bepaalde. Tot slot zorgde Schilperoort in een 'ambassadeursrol' ervoor dat Nederlands onderzoek internationaal onder de aandacht kwam. Dit leidde er indirect toe dat er twee Amerikaanse bedrijven vestigden op het LBSP: Centocor en Molecular Genetics.

In de jaren tachtig en negentig werd de inrichting van het park voor bedrijven en universiteit-gerelateerde activiteiten vastgelegd in diverse bestemmingsplannen en structuurvisies. In de 'Structuurvisie Leeuwenhoek' uit 2000 komt daarin voor het

⁴ Bron: Eindrapport Project "Leiden Bio Science Park – De Leeuwenhoek" 2000 – 2010.

eerst ook ruimte vrij voor kantoren, wonen en voorzieningen. Vanwege de onduidelijkheid over milieuzonering, economische segmentering en verkeerskundige ontsluiting wordt deze visie uiteindelijk niet vastgesteld. In 2010 lukt dit wel met het bestemmingsplan Boerhaave – Sylvius. Dit plan maakt de bouw mogelijk van 70.000 m² bedrijvigheid, 22.000 m² onderwijshuisvesting van de Hogeschool, en maximaal 325 vrijesectorwoningen en 750 studenteneenheden⁵.

Het huidige LBSP

Inmiddels is het ruim 125 hectare grote park de thuisbasis van zo'n 350 nationale en internationale bedrijven en kennisinstellingen in de *life sciences*⁶. Variërend van grote bedrijven als Janssen Pharma en Galapagos, tot verschillende startupbedrijven en *scaleups*, maar ook een diversiteit aan onderwijsinstellingen: van de Universiteit Leiden, Hogeschool Leiden tot aan beroepsonderwijs op Mbo- en Hbo-niveau. Zo zijn de Hogere en Middelbare Laboratorium Opleiding en de Leidse instrumentenmakers School (LiS) op het park gevestigd. Daarnaast hebben onderzoeksinstituten als TNO, het Leiden/Amsterdam Center for Drug Research, het Leiden Academic Centre for Drug Research en Top Instituut Pharma een plek op het park.

Figuur 2.1 Plattegrond van het LBSP

Bron: Leiden Bio Science Park, 2020

Het park heeft sinds de start vastgehouden aan het profiel *life sciences & health* (LSH). Dit betekent dat het LBSP primair ruimte biedt aan onderzoek, ontwikkeling en commercialisering in (onder meer) de farmaceutica, biotechnologie,

⁵ Bron: Eindrapport Project "Leiden Bio Science Park – De Leeuwenhoek" 2000 – 2010.

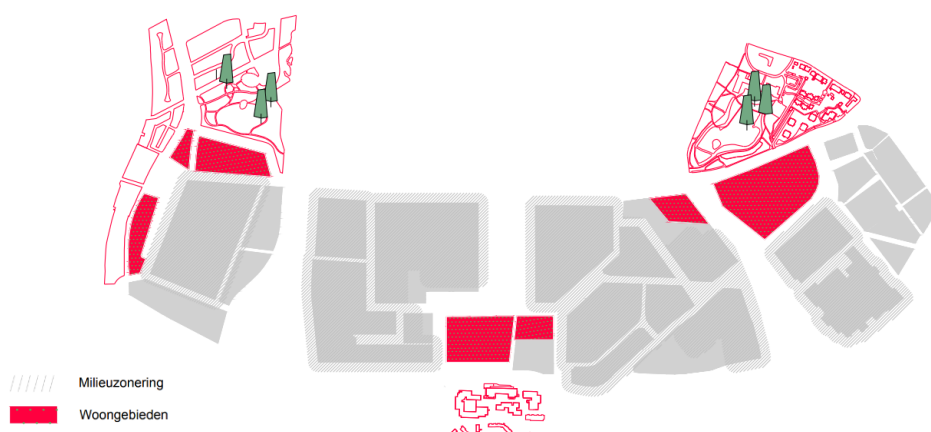
⁶ Bron: <https://leidenbiosciencepark.nl/the-park/facts-and-figures>.

biomedische technologie. In 2019 telde het LBSP bijna 350 vestigingen van bedrijven en organisaties, die werkgelegenheid bieden aan ruim 20.000 mensen.

Van deze vestigingen is ongeveer 22 procent actief in het LSH-kenniscuster, terwijl dat voor de werkgelegenheid 16 procent is⁷. De bedrijven op het LBSP vormen samen het grootste LSH-cluster van Nederland. Breder vormt het Leidse cluster samen met de LSH-clusters in Amsterdam en Utrecht een Nederlands cluster, waar bijvoorbeeld ook het European Medicine Agency (EMA) onder valt.

Naast bedrijven en kennisinstellingen is er in de afgelopen jaren meer ruimte gekomen voor woningen en andere voorzieningen. In het Masterplan Gorlaeus van 2016 is er ruimte voor 49.000 m² BVO. In 2009 ging dit nog om 27.000 m² BVO⁸. Zo worden op het Schilperoortpark zo'n 2.000 woningen gerealiseerd. In het Entreegebied worden de komende tijd tenminste 1.200 woningen toegevoegd.

Figuur 2.2 Woongebieden Leiden Bio Science Park

Bron: Masterplan LBSP, 2016

2.2 Huidige samenwerking en ontwikkeling

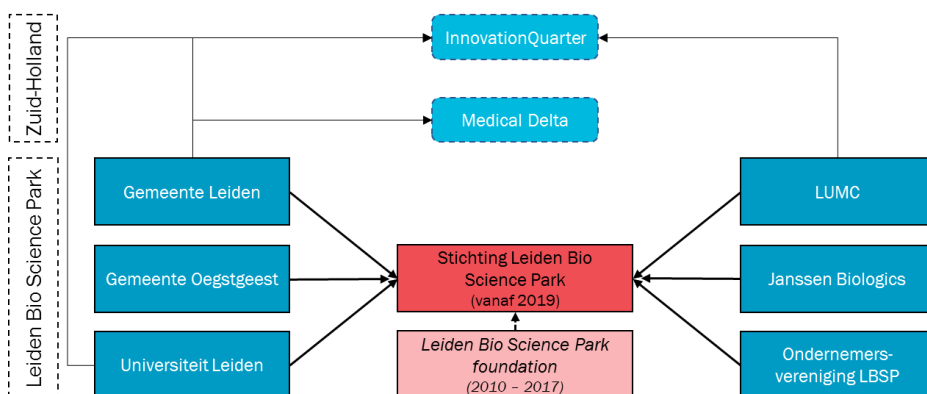
De samenwerking tussen ondernemers, kennisinstellingen en overheden in de parkorganisatie LBSP was tot 2020 verankerd in de Leiden Bio Science Park foundation, als onderdeel van de ondernemersvereniging. In 2020 is de parkorganisatie ondergebracht bij een nieuw opgerichte stichting: Stichting Leiden

⁷ Deze afbakening is gebaseerd op de Monitor Topsectorenbeleid van CBS. Het concentreert zich op *life sciences & health*-bedrijven en laat de publieke gezondheidszorg (zoals het LUMC) buiten beschouwing.

⁸ Bron: *Masterplan Leiden Bio Science Park – Gorlaeus* (2016).

Bio Science Park. In het collegebesluit van december 2019 staat als doel: “met de oprichting, het deelnemen aan de Stichting en versteviging van de parkorganisatie versterken de gezamenlijke partners hun kansen en de positie van het park”⁹.

Figuur 2.3 Samenwerkingsverbanden van gemeente Leiden in relatie tot LBSP

LBSP als innovatiedistrict

In de notitie *Van Science Park naar Innovatie District* (juni 2019) beschrijven de partners in het LBSP¹⁰ met welk programma ze het gebied willen laten doorgroeien in de periode 2019 – 2023 en hoe ‘de vernieuwde Parkorganisatie dit gaat bevorderen, coördineren en ondersteunen’. Zoals de titel van de notitie ook zegt, moet het LBSP zich verder ontwikkelen tot een innovatiedistrict dat onderdeel is van de stad, waar mensen uit verschillende domeinen en sectoren elkaar kunnen ontmoeten en samenwerken, waar wordt gewoond, gewerkt en ontspannen, waar aantrekkelijke voorzieningen zijn en waar het prettig en veilig is om te zijn. Dit bevordert de uitwisseling van kennis en ideeën, zorgt dat bedrijven en instellingen er willen zitten en dat het aantrekkelijk is voor talent uit binnen- en buitenland om er te werken. De opgave die uit de ontwikkeling naar een innovatiedistrict voortvloeit, is dat het gebied meer moet verstedelijken. De lijnen waarlangs de strategie wordt vormgegeven zijn profilering, programmering, positionering en ruimtelijke ontwikkeling.

In het Beleidsakkoord 2018 – 2022 “*Samen maken we de stad*” worden vier doelen genoemd die concreet betrekking hebben op het Leiden Bio Science Park:

⁹ Besluit Oprichting en deelname stichting LBSP (na wensen en bedenkingen), d.d. 10 december 2019.

¹⁰ Universiteit Leiden, LUMC, Ondernemersvereniging Bio Science Park, gemeente Leiden, gemeente Oegstgeest en InnovationQuarter.

- Het programma Kennisstad wordt voortgezet. In de vijf jaar wordt door de gemeenten Leiden en Oegstgeest, Universiteit Leiden, LUMC en ondernemers op het park in totaal 5 miljoen euro geïnvesteerd in de versterking van het economische innovatiecluster op het Bio Science Park.
- Meer bestuurlijke allianties met overheden en marktpartijen die de gemeente Leiden bij kunnen staan in duurzame verstedelijking en bij voortvarende ontwikkeling van het Bio Science Park.
- Samen optrekken met de provincie Zuid-Holland en andere steden in de Randstad om bedrijven aan te trekken die een focus hebben op life sciences, gezondheid en space. Hierbij richt de gemeente zich onder meer op ondernemingen die vanuit Groot-Brittannië naar Nederland willen komen, in navolging van het Europese geneesmiddelenagentschap (EMA). Ook InnovationQuarter heeft een belangrijke rol in het acquireren van internationale bedrijven.
- Een versterkte biodiversiteit op het Bio Science Park in lijn met de verbetering van de groene hoofdstructuur in de stad.

Deze doelen uit het beleidsakkoord zijn niet SMART waardoor het lastig is om concreet te maken in hoeverre de gestelde beleidsdoelstellingen op schema liggen. Wel is duidelijk dat er diverse inspanningen gedaan worden om aan de doelstellingen te voldoen. Zo worden er bijeenkomsten georganiseerd om nieuwe ontwikkelingen op het park te presenteren, worden nieuwe projecten voortdurend getoetst aan de uitgangspunten van de strategie en wordt breder in regioverband samengewerkt met campussen in Delft en Rotterdam.

Samenwerking in stichting

De Parkorganisatie is verantwoordelijk voor de ontwikkeling naar een innovatie-district. Om deze te voorzien van voldoende mandaat, menskracht en middelen is in januari 2020 een stichting opgericht, waarin de gemeente participeert samen met Academisch Ziekenhuis Leiden (LUMC), Universiteit Leiden, gemeente Oegstgeest, Janssen Biologics BV en Ondernemersvereniging BioScience Park. Het overall-doel van de Stichting is om de algemene belangen van het LBSP te behartigen. Door de deelname van de gemeenten, de toonaangevende organisaties/grondeigenaren LUMC en Universiteit en private bedrijven is er gezocht naar een evenwichtige balans tussen de verschillende belangen en posities in het gebied. Taken zijn het zorgen voor een gedragen visie en deze vertalen naar een missie en strategie, promotie, marketing en public affairs, bevorderen van samenhang en kennisuitwisseling, zorgen voor politiek en maatschappelijk draagvlak.

De Parkorganisatie wordt voor evenredig een derde gefinancierd door overheden, kennisinstellingen en ondernemers (zij leveren elk een jaarlijkse bijdrage van € 330.000). De gemeente Oegstgeest betaalt € 50.000. De gemeente Leiden betaalt € 230.000 aan de Parkorganisatie en € 50.000 aan de businessdeveloper van InnovationQuarter. Laatstgenoemde is meegenomen in de reguliere exploitatiesubsidie van InnovationQuarter (in totaal € 185.000).

Oegstgeestse deel LBSP

Het Leidse deel van Bio Science Park is de sinds de jaren 80 sterk gegroeid. Voor uitbreidingsmogelijkheden is uitgeweken naar de overzijde van de A44: het Oegstgeestse deel van BSP. In 2019 zijn op dit deel van het BSP acht bedrijven en instellingen actief. Er werken zo'n zeshonderd mensen met (naar verwachting) gevarieerde opleidingsachtergronden: enerzijds overwegend lager- en middelbaaropgeleiden bij, bijvoorbeeld, het Hilton en Corpus, anderzijds meer hogeropgeleiden bij Avery Denison. De werkgelegenheid zal in de nabije toekomst toenemen vanwege de vestiging van Galapagos en Dupont op het Oegstgeestse deel. Wanneer ook BioPartner5 open gaat ontstaat er naast werkgelegenheid naar verwachting meer campusgevoel. Voor het verbeteren van de levendigheid heeft de gemeente Oegstgeest, in samenwerking met de Universiteit Leiden, plannen om een (recreatieve) haven, horecaruimte, woningbouw en andere voorzieningen en dienstverlening toe te voegen. Er is ook een ruimtelijke regiegroep opgericht met daarin de gemeenten Oegstgeest en Leiden, Universiteit Leiden, LUMC en Parkorganisatie. Het Oegstgeester deel van het park biedt voldoende ruimte voor nieuwe ontwikkelingen voor de komende tien jaar.

De gemeente Oegstgeest ervaart de samenwerking met het bedrijfsleven, de universiteit en gemeente Leiden in de huidige Parkorganisatie als prettig, leuk en spannend. Zowel de wethouders van Leiden als Oegstgeest zitten in het bestuur van de Parkorganisatie, hoewel het (kleinere) Oegstgeestse deel van het BSP tot op heden een minder prominente rol vervult in de ontwikkeling van Oegstgeest, dan het Leidse deel van het BSP voor Leiden. Zo zijn er ambtelijk geen functies die zich sec richten op de ontwikkeling van het park. Dat is in Leiden wel het geval. De precieze invulling van het beleid levert weleens discussie op tussen de betrokken partijen, aangezien men soms andere belangen nastreeft. De toegevoegde waarde van de Parkorganisatie is juist het aanbrengen van een eenduidige lijn en doelstelling. De overkoepelende Parkorganisatie stelt kaders en helpt geschillen te beslechten.

Samenwerking Universiteit beheer en ontwikkeling

De gronden op het LBSP zijn grotendeels in eigendom van de Universiteit Leiden. Circa acht personen van de vastgoedtak van de Universiteit houden zich bezig met de gebiedsontwikkeling op het park. Per jaar geeft de Universiteit twee tot drie

kavels uit. Dit jaar gaat het om vijf kavels, volgend jaar waarschijnlijk ook vijf of zes. De gemeente en Universiteit werken nauw samen als het gaat om infrastructurele en vastgoedontwikkelingen op het park. De Universiteit heeft een actieve rol in de ontwikkeling van voorzieningen als studiefaciliteiten, datacenter en parkeervoorzieningen. De gemeente heeft daarin een toetsende rol. De gemeente is verantwoordelijk voor de aanleg van infrastructuur, de Universiteit draagt hier financieel aan bij. De Universiteit is verantwoordelijk voor de realisatie van publieke ruimte (parken, groenvoorzieningen). Zodra deze gereed zijn, wordt het eigendom meestal overgedragen aan de gemeente¹¹. Dit betekent dat het beheer en onderhoud van infrastructuur en openbare ruimte voor rekening komt van de gemeente. Dat kan worden gefinancierd door de opbrengsten uit OZB. Tot slot trekken de Universiteit en gemeente gezamenlijk op in projecten, zoals een bidbook voor SRON en een tender voor het entreegebied van het Bio Science Park (Yisheng).

Plannen en ontwikkelingen

In het programma 'Van Science Park naar Innovatie District' voor de periode 2019 – 2023 worden vier strategische lijnen genoemd waarlangs het Bio Science Park verder wordt ontwikkeld tot innovatiedistrict:

1. *Verdichten van ruimte en verbeteren van mobiliteit.* Verdichting betekent onder andere meer en hogere bebouwing, parkeren centraal in gebouwen, meer ruimte voor lopen en fietsen in plaats van de auto.
2. *Menging van werken, wonen en recreëren.* Naast kantoren en labs komt er meer ruimte voor horeca, sportfaciliteiten, ontmoetingen, cultuur, etc.
3. *Verbinden van werknemers, studenten, bewoners, bezoekers en organisaties op en rond het park.* Door middel van programma's, activiteiten en evenementen. Dit gaat ook over aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt, zoals bekendheid over competenties van mensen die afstuderen.
4. *Versterken van de lokale, nationale en internationale zichtbaarheid van het Leiden Bio Science Park.*

De investeringsdynamiek op het Bio Science Park is groot. Er zijn circa 40 plannen voor nieuwbouw of herstructurering van vastgoed en infrastructuur die onlangs zijn gestart of op korte termijn gepland staan. In onderstaande paragrafen staan de belangrijkste plannen en ontwikkelingen verder uitgewerkt.

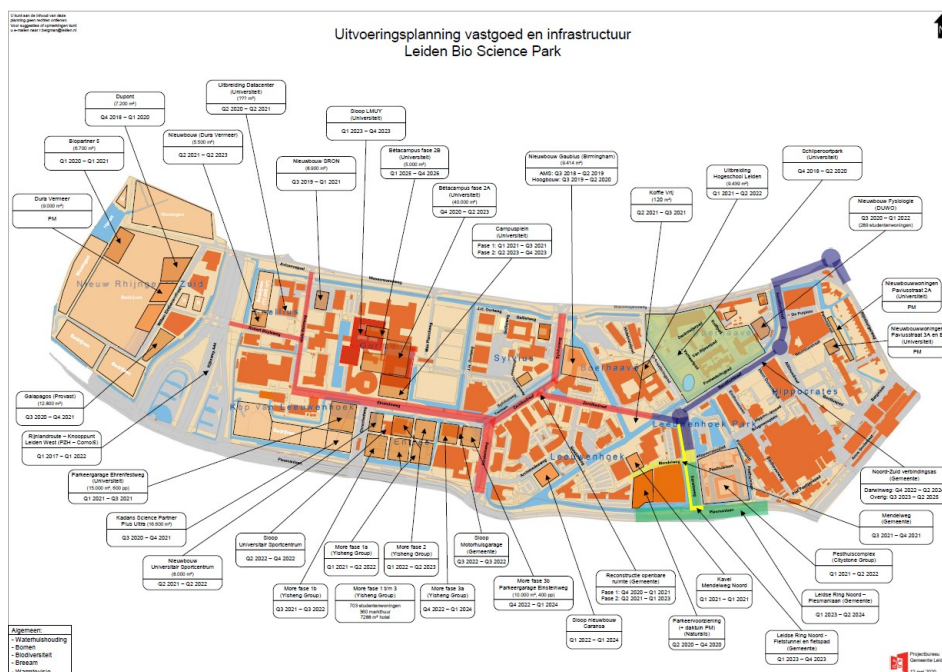
Vastgoed

In de komende jaren worden er diverse nieuwe locaties gebouwd voor bedrijven die op het park vestigen of intern verhuizen. Dat gaat bijvoorbeeld om de nieuwbouw van bedrijfspanden van SRON, BioPartner5 en uitbreidingen van Janssen en de

¹¹ Het Campusplein is een voorbeeld dat in het beheer blijft van de Universiteit.

Hogeschool Leiden. Verschillende bedrijven op het park groeien door en verhuizen intern op het park naar een andere locatie of breiden uit op eigen locatie (zoals TNO).

Figuur 2.4 Overzichtskaart planning vastgoed en infrastructuur op het LBSP¹²

Bron: Leiden Bio Science Park, 2020

Infrastructuur

In de afgelopen jaren heeft de gemeente Leiden voornamelijk geïnvesteerd in de (boven)regionale bereikbaarheid van het LBSP. Voorbeelden zijn de ongelijkvloerse kruising Plesmanlaan, fietspad en -tunnel parallel aan de Plesmanlaan, diverse parkeergarages op het LBSP en de in aanleg zijnde Rijnlandroute.

In de komende jaren betekent de ontwikkeling tot een innovatiedistrict verdere intensivering van ruimtegebruik en verdichting. De gemeente Leiden heeft samen met de Universiteit Leiden plannen ontwikkeld voor de Hartlijn: een groene route voor fietsers, voetgangers en ov, die loopt van oost naar west langs de centrale plekken in het park. De verbinding loopt van station Leiden Centraal in westelijke richting, onder de A44 door, tot aan de toekomstige (recreatieve) haven in het

¹² De kaart dient vooral als overzicht van de diverse plannen die er voor het Bio Science Park in de komende jaren worden gerealiseerd. Een grote versie van de afbeelding (met leesbare kaders) is opgenomen in de bijlage.

Oegstgeestse deel van het Bio Science Park. Het is de bedoeling om autoverkeer af te vangen in gedeelde parkeergarages ten zuiden van deze Hartlijn.

“De Hartlijn wordt een vrijliggend fiets- en voetpad begeleidt door een strook aan geneeskrachtige planten en bloemen om de ruimtelijke kwaliteit te verhogen.”

Medewerker gemeente Leiden

Aandachtspunten toekomstige campusontwikkeling

Uit de gesprekken komen een aantal aandachtspunten naar voren bij de verdere campusontwikkeling van het LBSP:

1. **Bereikbaarheid:** de bereikbaarheid van en naar het LBSP zelf is goed: ingesloten tussen de A44, het station en de twee doorgaande wegen Wassenaarseweg en Plesmanlaan. Intern op het park is er wel een aantal knelpunten. Dat geldt vooral voor wegen waar autoverkeer en langzaam verkeer elkaar kruisen, zoals op de Darwinweg – Sandifortdreef. Tijdens de ochtendspits, wanneer er zowel autoverkeer als voetgangers en fietsers het park op komen, zorgt dit voor congestie. Als het gaat om openbaar vervoer, dan is vooral het oostelijk deel van het park goed bereikbaar. Het LUMC, de sociale faculteit en hogeschool liggen op loopafstand van station Leiden Centraal en zijn daarmee het meest toegankelijk. Voor bedrijven en instellingen die verderop in het westelijk deel van het park zijn gevestigd, is de bereikbaarheid met het ov lastiger. Dat heeft vooral te maken met reiscomfort (drukke bussen, met name tijdens spitsuren) en (onduidelijkheid over) haltering van verschillende buslijnen. Bovendien zorgt vestiging van bedrijven op het Oegstgeestse deel van het park voor extra druk op de bereikbaarheid in dit deel van het park. Met de ingrepen die op de planning staan, wordt dit naar verwachting voor een groot deel verholpen.
2. **Het ‘9 tot 5 werk- en studiepark’** wordt gelijktijdig met de visie op een *innovatiedistrict* steeds verder getransformeerd tot een levendiger stadsdeel, een woon-werkgebied waar het 24/7 goed verblijven is. Met woningbouw wordt hier al een slag geslagen. Tegelijkertijd geven gesprekspartners aan dat het park nu nog meer lijkt op een bedrijventerrein, waar “om vijf uur de lichten uit gaan”. De Stal en Lab071 zijn de enige horecavoorzieningen en het aanbod aan hotelaccommodatie beperkt. Dergelijke voorzieningen zijn belangrijk voor

een innovatieve, internationale uitstraling van het park. Bovendien helpen dit soort ontmoetingsplekken om de nabijheid op het park beter uit te nutten.

“Het LBSP bevindt zich in een internationaal speelveld met internationaal talent. Toch helpt het om elkaar informeel tegen te komen in de supermarkt of bij de borrel.”

Gesprek InnovationQuarter

3. De **verbinding van het park met de stad** kan sterker. Zie daarvoor ook paragraaf 3.4 over maatschappelijke effecten.
4. De ontwikkeling tot een innovatiedistrict vraagt om **nauwe afstemming tussen bedrijfsactiviteiten (als laboratoria) en woningbouw**. Nieuwe functies zijn waardevol voor de leefbaarheid van het park, maar op (te)veel verschillende locaties kan dit het de mogelijkheden van de bedrijven op het park beperken. Bijvoorbeeld omdat er rekening gehouden moet worden met een milieucirkel van 30 meter, wat betekent dat om bepaalde bedrijfsactiviteiten geen milieugevoelige functies mogen worden toegevoegd. Dit wordt opgelost door deelgebieden te realiseren met kantoren en laboratoria en gebieden met woningen en winkels en gebieden met onderwijs. Ondanks dat functiemenging op de kleinste korrel niet terug is te zien, ontstaat hierdoor op het niveau van het Leiden Bio Science Park voldoende mix van functies.

Duurzaamheid & ecologie

Duurzaamheid is een thema dat onderdeel is van de beleidsplannen van de gemeente (m.n. bij de domeinen infrastructuur en ruimtelijke ordening) en ontwikkelingsplannen van het Vastgoedbedrijf. In de huidige situatie sluit de ligging van het LBSP aan bij het openbaarvervoer-netwerk door Leiden Centraal en diverse HOV-verbindingen naar Noordwijk en Katwijk. De fietser en voetganger krijgen op het LBSP doorgaans voorrang op automobilisten en dit wordt uitgebreid. Er liggen (beleids)plannen om de voetganger, fiets en het openbaar vervoer meer ruimte te geven. Het is de bedoeling dat het autogebruik, ondanks het waarborgen van de bereikbaarheid, wordt teruggedrongen tot de centrale verbinding door het LBSP, de Hartlijn. Daartoe verrijzen ten zuiden van de Hartlijn gedeelde parkeergarages om parkeren te concentreren. Het landschap, inclusief groen- en watervoorzieningen, wordt niet alleen belangrijk geacht voor behoud van natuur, maar ook als belangrijke pijler onder de transitie naar het *innovatiedistrict*.

De gemeente Leiden en Universiteit Leiden sturen in toenemende mate op duurzame nieuwbouw en verduurzaming van bestaand vastgoed. Zo is nieuwbouw tegenwoordig zoveel mogelijk 'BREEAM Excellence'-gecertificeerd, wat circulair en duurzaam bouwen inhoudt, en wordt er geïnvesteerd in zonnepanelen. Ook worden bij vergunningverlening expliciet eisen gesteld aan de projectontwikkelaars (gemeente en universiteit). Daarnaast faciliteren zij de verduurzaming van vastgoed door gezamenlijk met belanghebbenden op te trekken bij de ontwikkeling van een bodemenergieplan. In dit plan wordt gestuurd op een optimale verdeling van het bodemgebruik voor bodemenergie (warmtekoudeopslag), wat bijdraagt aan de energietransitie van het LBSP. Verder is Biopartner 5, een verzamelgebouw voor bedrijven, een voorbeeld van duurzaam en circulair vastgoed op Leiden Bio Science Park.

Duurzaamheid gaat ook over biodiversiteit op Leiden Bio Science Park. Op initiatief van GroenLinks, is in 2018 een rapport uitgebracht, met adviesmaatregelen voor zowel publieke als private terreinen, om de biodiversiteit te verbeteren en verlies van natuurwaarden te compenseren. Ook is er specifieke aandacht voor klimaatadaptieve maatregelen. Naar aanleiding van het adviesrapport is een uitvoeringskrediet (400.000 euro) vrijgemaakt door de gemeenteraad om een aantal maatregelen te implementeren, namelijk: het biodivers herinrichten van bermen, aanpassen van groenbeheer, realiseren van een ijsvogelwand en drijvende tuinen en het fauna/vleermuisvriendelijk maken van de openbare verlichting. Deze en andere maatregelen uit het adviesrapport zijn tevens verwerkt in een brochure, die onder andere door het Vastgoedbedrijf van de Universiteit Leiden wordt meegegeven aan bedrijven en projectontwikkelaars.

3. Economische en maatschappelijke betekenis

In dit hoofdstuk gaan we in op de huidige economische en maatschappelijke betekenis van Leiden Bio Science Park (LBSP). De vragen die we hier behandelen zijn:

- Wat is de directe werkgelegenheid, productiewaarde en toegevoegde waarde van de bedrijven op het LBSP (grondgebied gemeente Leiden)?
- Wat zijn de indirecte baten voor de gemeente, zoals werkgelegenheid, bij toeleveranciers, horeca, detailhandel, etc.?
- Wat zijn de effecten op de omgeving (aantrekkelijkheid van LBSP voor de stad, universiteit, LUMC)?

3.1 Directe economische betekenis

In de eerste plaats is de directe economische betekenis op kwantitatieve wijze beschreven in termen van werkgelegenheid, aantal vestigingen, de productiewaarde en toegevoegde waarde van het LBSP.

Tabel 3.1 De directe economische betekenis LBSP (excl. Oegstgeestse deel), 2019

Directe economische betekenis LBSP	
Werkgelegenheid (aantal banen)	20.200
Bedrijven en instellingen (aantal vestigingen)	349
Productie (mln. €)	€ 2.500
Toegevoegde waarde (mln. €)	€ 1.400

Bron: Gemeente Leiden en Decisio, bewerking Decisio

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid op Leiden Bio Science Park concentreert zich in *Life sciences & Health* (LSH) en gelieerde activiteiten (gezondheidszorg en onderwijs). LSH bestaat uit activiteiten in de farmacie, de vervaardiging van medische instrumenten en het onderzoek (R&D, medicijnenontwikkeling, etc.)¹³. Het is een innovatieve en technologie-intensieve sector, met onder meer gebruik van *genomics* en nanotechnologie, die gericht is op het verbeteren van de gezondheid van mens en

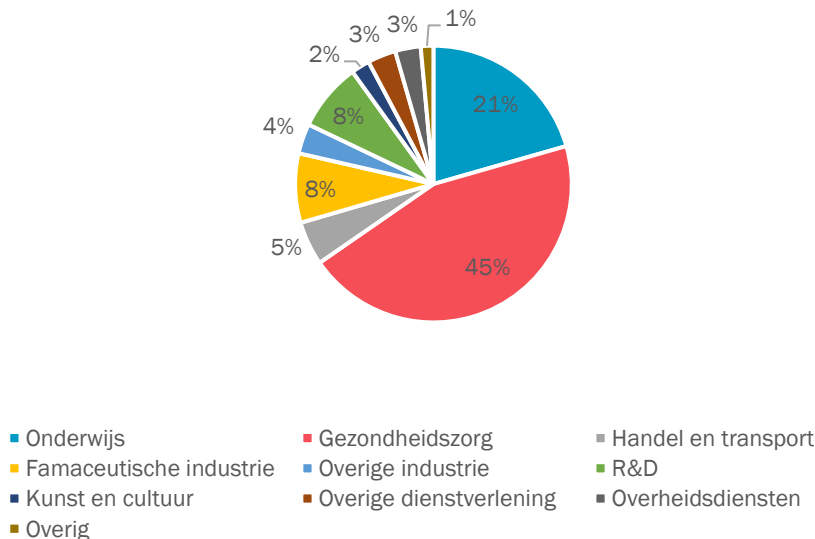
¹³ De topsector LSH bestaat officieel uit de vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten (SBI 21), medische instrumenten (SBI 26.60 & 32.50) en onderzoek (SBI 72.11.2 & SBI 72.19.3)

dier. In 2011 is LSH door het Rijk en het bedrijfsleven aangemerkt als een van de negen Nederlandse topsectoren. Om concurrerend te blijven, de voortrekkersrol te behouden en economische groei te stimuleren, wordt innovatie binnen LSH vanuit het Rijk gestimuleerd.

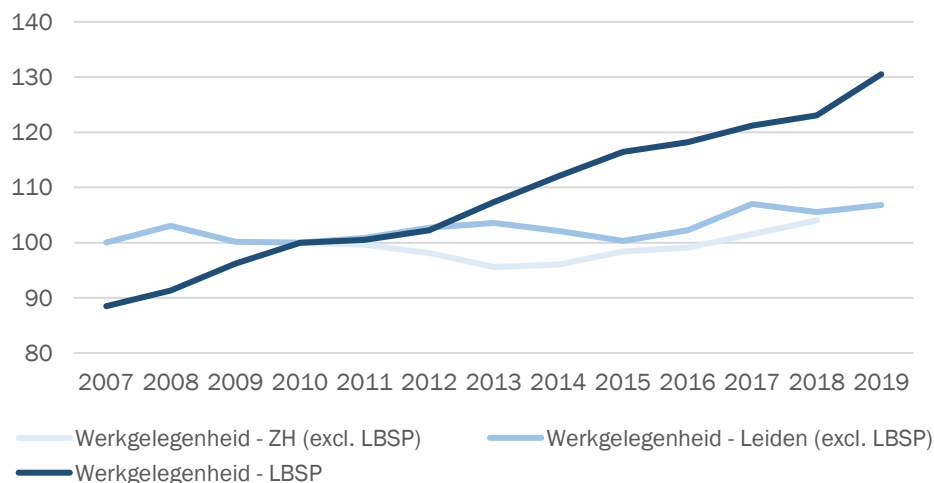
Monitor Topsectorenbeleid van CBS

Volgens de afbakening van de Monitor Topsectorenbeleid van CBS, bestaat de LSH-sector uit de bedrijven en instellingen die actief zijn in de vervaardiging van medische instrumenten of farmaceutische grondstoffen en medicijnen produceren. Dit is een vrij enge definitie: het beschouwt enkel 'de kern' van de LSH-bedrijven, waardoor het gezondheidszorg en gerelateerde onderwijsinstellingen op het LBSP buiten beschouwing laat. Ook houdt de definitie van het CBS geen rekening met bedrijven en instellingen die diensten verlenen aan de LSH-sector. Het aandeel banen en vestigingen LSH-bedrijven is door benadering op basis van de CBS-definitie 'klein'. In 2019 is 16 procent van de banen op het LBSP direct gerelateerd aan de LSH-sector. Het aantal bedrijven en instellingen bestaat in 2019 voor 22 procent uit de LSH-sector. In de praktijk behoren echter allerlei bedrijven en instellingen op het LBSP ook tot het LSH-cluster. Zij leveren immers diensten aan de LSH-bedrijven.

In 2019 biedt het LBSP werkgelegenheid aan ruim 20 duizend personen, bijna 30 procent van de Leidse werkgelegenheid. In 2019 zijn acht op de tien banen op het LBSP te vinden in de gezondheidszorg, onderwijs of in *Life sciences & Health*. In 2019 zijn in totaal ruim drieduizend banen (16 procent van de banen op het LBSP) direct gerelateerd aan de LSH-sector (zoals afgebakend door het CBS). De helft van deze banen betreft R&D en de andere helft de vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten. Bedrijven als Janssen Biologics, HAL Allergy, Pharming Group en Galapagos zijn bekende voorbeelden. De gezondheidszorg is op het LBSP de grootste werkgever. De zorg zorgt voor 9 duizend banen (45 procent), het grootste deel (7.000 banen) bij het LUMC. De 2.000 andere banen zijn onder andere te vinden bij Topaz Revitel en GGZ Rivierduinen. Tot slot is het onderwijs (Universiteit Leiden, Hogeschool Leiden en Leidse Instrumentmakers School) met 21 procent van de banen een grote werkgever op het LBSP.

Figuur 3.2 Indexering van de werkgelegenheid op het LBSP, in Leiden en Zuid-Holland tussen 2007 en 2019, 2010=100

Bron: Gemeente Leiden, bewerking Decisio

Vestigingen

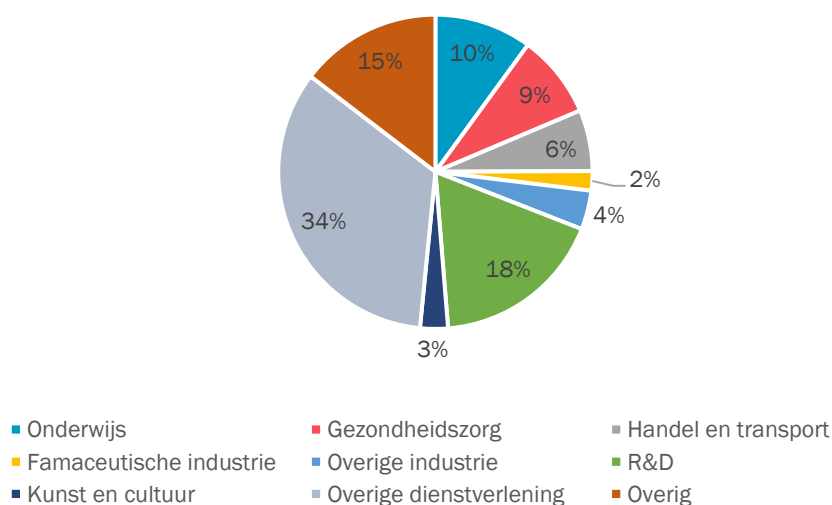
Evenals de werkgelegenheid is het merendeel van de bedrijven en instellingen op het LBSP actief in het LSH-cluster. De activiteiten op het LBSP zijn uiteenlopend en de volledige LSH-keten is aanwezig. Van de ontwikkeling en productie van medicijnen en instrumenten, tot sales-gerelateerde activiteiten op het kantoor en toepassing ervan in de gezondheidszorg. Dit blijkt ook als we kijken naar de diversiteit aan bedrijfssectoren op het LBSP.

In 2019 zijn er 349 bedrijven en instellingen actief op het LBSP. In totaal is 22 procent van de bedrijven en instellingen op het LBSP direct gerelateerd aan de LSH-sector (zoals afgebakend door het CBS). Voor het LBSP gaat het in 2019 om veertien organisaties en bedrijven die actief zijn in de vervaardiging van medische instrumenten of farmaceutische grondstoffen en producties, zoals HAL Allergy en Janssen Biologics. Tevens zijn er 72 bedrijven en instellingen actief in het speur- en ontwikkelingswerk (R&D).

Daarnaast zijn bedrijven en instellingen op het LBSP gevestigd die onderdeel zijn van het LSH-cluster of er op z'n minst aan gelieerd zijn, maar die niet tot 'de kern' behoren. Een derde (118) van het aantal bedrijven en instellingen op het LBSP in 2019 behoort tot deze overige dienstverlenende bedrijven. Dit zijn voornamelijk gespecialiseerde partijen die actief zijn op het gebied van informatie(technologie), rechtskundige dienstverlening, accountancy en holdings. Voorbeelden zijn Driehoek Research Support, MediLingua Medical Translations, TXT INSIGHT en GenomeScan.

Kenmerkend is het aantal bedrijven en instellingen in het gezondheids- en onderwijsdomein, namelijk respectievelijk 30 en 35. In het zorgdomein is de aanwezigheid van het Leiden Universitair Medisch Centrum (LUMC) dominant, maar het LBSP biedt ook andere gezondheidszorg (Visio, SportFysioLeiden, etc.). De Universiteit Leiden en het LUMC zijn niet de enige spelers op het gebied van onderwijs. Ook Hogeschool Leiden, de Leidse Instrumentmakers School en de MLO (Middelbare Laboranten Opleiding) verzorgen onderwijs op het LBSP. Naast de onderwijsinstellingen zitten op het LBSP ook diverse onderzoeksinstituten, zoals NeCEN¹⁵ en Leyden Academy on Vitality and Ageing. Ter bevordering van de verbinding tussen onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven, bestaan op het park initiatieven zoals Technolab, Lorentz Center, Biotech Training Facility en Paul Janssens Futurelab. Zij bieden (trainings)programma's aan voor studenten, trainees en professionals.

Figuur 3.3 Aantal bedrijven en instellingen naar bedrijfssector, 2019

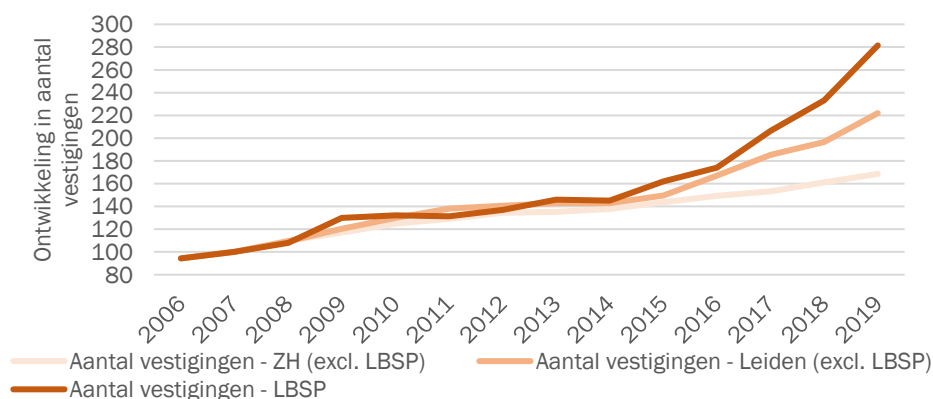
Bron: Gemeente Leiden en Decisio, bewerking Decisio

Het aantal vestigingen op Leiden Bio Science Park groeide jaarlijks met 9 procent in periode van 2007 tot en met 2019. Met name de sectoren overige dienstverlening (88) en R&D (39) zijn in de periode 2006-2019 snelle groeiers in termen van vestigingen. In dezelfde periode is het aantal bedrijven en instellingen actief in de farmaceutische industrie gestegen van 5 in 2006 naar 7 in 2019. Het totale aantal bedrijven en instellingen op het LBSP is sinds 2007 evenals de werkgelegenheid, relatief sneller gegroeid dan in de gemeente Leiden en Zuid-Holland. Het gaat om

¹⁵ Netherlands Centre for Electron Nanoscopy.

een toename van 182 procent ten opzichte van 2007, terwijl dat voor de gemeente Leiden en de provincie Zuid-Holland respectievelijk 122 en 69 procent bedraagt¹⁶.

Figuur 3.4 Index van het aantal vestigingen bedrijven en instellingen op het LBSP, in Leiden en Zuid-Holland tussen 2006 en 2019, 2007=100

Bron: Gemeente Leiden, bewerking Decisio

Productie en toegevoegde waarde

De 349 bedrijven en instellingen op het LBSP bieden werkgelegenheid aan ruim 20 duizend personen in 2019. De bedrijven en instellingen op het LBSP vertegenwoordigen daarbij naar schatting een productiewaarde van bijna € 2,5 miljard op jaarbasis. De toegevoegde waarde¹⁷ van deze bedrijven en instellingen bedraagt circa € 1,4 miljard euro op jaarbasis¹⁸ (zie ook tabel 3.1). Deze activiteiten voegen relatief veel waarde toe en zijn daarmee vanuit economisch oogpunt relevant voor de gemeente Leiden.

De grootste werkgevers op het LBSP zijn, zoals we hebben gezien, de gezondheidszorg, het onderwijs en *Life sciences and Health* (R&D en farmaceutische industrie). Deze sectoren zorgen voor:

- 75 procent van de productiewaarde;
- 80 procent van de toegevoegde waarde.

¹⁶ De groeicijfers voor de gemeente Leiden en de provincie Zuid-Holland zijn inclusief de werkgelegenheids cijfers van LBSP.

¹⁷ De toegevoegde waarde betreft de omzet minus de inkoopkosten, oftewel de waarde die een bedrijf toevoegt. Dit is tevens bij benadering gelijk aan de beloning van werknemers plus de bedrijfsresultaat (winst).

¹⁸ Schatting op basis van CBS sectorgemiddelden voor omzetten en toegevoegde waarde per werknemer; indirecte doorwerking berekend met Decisio input-outputmodel. In bijlage 2 is over dit model nog een nadere uitleg gegeven.

De farmaceutische industrie dragen echter per werknemer meer bij aan de Leidse economie dan de gezondheidszorg en het onderwijs. De productiewaarde en toegevoegde waarde per werknemer is immers het hoogst in de farmaceutische industrie, namelijk respectievelijk € 430 duizend en € 210 duizend per werknemer. Voor een werknemer in het onderwijs en de gezondheidszorg ligt de productiewaarde en toegevoegde waarde beduidend lager. Daarmee heeft de farmaceutische industrie in termen van productiewaarde en toegevoegde waarde een grotere impact dan in termen van werkgelegenheid.

Tabel 3.2 De directe economische bijdrage van het LBSP onderverdeeld naar economische sectoren: totaal en per werknemer, in 2019

	Productiewaarde		Toegevoegde waarde	
	Per sector (mln. €)	Per werknemer (duizend €)	Per sector (mln €)	Per werknemer (duizend €)
Onderwijs	310	70	230	60
Gezondheidszorg	670	70	460	50
Handel & transport	230	220	110	110
Farmaceutische industrie	710	430	40	210
Overige industrie	170	240	50	70
R&D	200	130	80	50
Kunst en cultuur	20	40	10	20
Overige dienstverlening	100	150	60	80
Overheid	90	160	60	10
Overig	30	90	10	40

Bron: Gemeente Leiden en Decisio, bewerking Decisio

Stuwende en verzorgende bedrijvigheid

De werkgelegenheidsstructuur van Leiden Bio Science Park bestaat zowel uit *verzorgende* of *agglomeratievolgende*, en *stuwende* of *agglomeratievormende* werkgelegenheid.

Verzorgende bedrijven of organisaties zorgen voor goederen of diensten die min of meer uitsluitend bestemd zijn voor de aanwezige bevolking in dat gebied. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Universiteit Leiden en het LUMC. Ze 'volgen' als het ware op de vraag die lokaal ontstaat naar onderwijs, zorg of detailhandel. Stuwende bedrijvigheid daarentegen, exporteert goederen en diensten en zorgt daarmee voor inkomsten die hun oorsprong van buiten de stad vinden. Vooral stuwende bedrijvigheid geeft de stad Leiden zijn specifieke werkgelegenheidsstructuur. Deze bedrijven of organisaties zijn immers minder locatiegebonden en daarmee minder 'verspreid' over het land in vergelijking tot verzorgende werkgelegenheid. Locatie is belangrijk en de exportwaarde hoog. De farmaceutische industrie op het LBSP haalt naar schatting 75 procent van de omzet uit het buitenland.

3.2 Indirecte economische betekenis

Voor de indirecte economische betekenis gaan we in op de achterwaartse economische effecten. Oftewel de inkoop van goederen en diensten bij andere bedrijven in Leiden door bedrijven en instellingen op het LBSP. Ook zijn de bestedingen van bezoekers, werknemers en studenten op het LBSP beschouwd.

Tabel 3.3 De totale indirecte economische betekenis van de bedrijven en instellingen, werknemers, bezoekers en studenten op LBSP, 2019

Indirecte economische betekenis LBSP	Totaal	In Leiden
Werkgelegenheid (aantal banen)	8.000	3.200
Productie (mln. €)	840	310
Toegevoegde waarde (mln. €)	410	160

Bron: Gemeente Leiden en Decisio, bewerking Decisio

Indirect achterwaartse economische bijdrage: inkoop goederen en diensten

De bedrijven en instellingen op het LBSP kopen goederen en diensten in bij andere bedrijven en organisaties in Leiden en daarbuiten. Dit resulteert uiteindelijk in 6.200 banen; dit wordt ook wel de 'indirecte achterwaartse werkgelegenheid' genoemd die te relateren is aan de inkooprelaties van de bedrijven op het LBSP. Hiervan zijn er 1.400 in Leiden, 3.900 in Zuid-Holland (excl. Leiden) en nog eens 900 elders in Nederland. De belangrijkste sectoren waar de indirecte werkgelegenheid is te vinden, zijn handel, industrie en de zakelijke dienstverlening. Dit gaat om zowel banen voor hogeropgeleiden in de wereld van accountancy, informatie(technologie) en rechtskundige dienstverlening als om werk voor lageropgeleiden zoals schoonmaak, beveiliging en uitzendkrachten.

De indirecte werkgelegenheid betekent een additionele productiewaarde van ruim € 100 miljoen en € 50 miljoen aan toegevoegde waarde in Nederland¹⁹.

¹⁹ De indirecte economische betekenis is gecorrigeerd voor het 'clustereffect' op het LBSP. Voor een deel nemen bedrijven op het LBSP ook diensten van elkaar af (een van de redenen om zich daar te vestigen). In de berekening is hier voor gecorrigeerd en zijn alleen de effecten naar de rest van Leiden, Zuid-Holland en Nederland meegenomen.

Tabel 3.4 De indirecte achterwaartse economische bijdrage van het LBSP voor Leiden, Zuid-Holland en elders in Nederland

Indirecte achterwaartse economische betekenis	Leiden	Zuid-Holland	Rest NL	Totaal
Productie (mln. €)	100	430	100	630
Toegevoegde waarde (mln. €)	50	200	50	300
Werkgelegenheid (aantal banen)	1.400	3.900	900	6.200

Bron: Gemeente Leiden en Decisio, bewerking Decisio

Bestedingseffecten werknemers, studenten en bezoekers

Naast de achterwaartse indirecte effecten heeft het LBSP ook ‘voorwaartse’ indirecte effecten door bestedingen van werknemers, studenten en bezoekers. Zij besteden gezamenlijk ongeveer € 210 miljoen per jaar in Leiden. Dit komt bijvoorbeeld terecht in de detailhandel en horeca. In het vervolg van de paragraaf zetten we de bestedingseffecten achtereenvolgens uiteen voor werknemers, studenten, bezoekers.

Afbakening

Als afbakening is gekozen om de bestedingen in Leiden van de werknemers en studenten op het LBSP en de bestedingen van bezoekers die vanwege het LBSP naar Leiden komen, mee te nemen. Voor de (ondernemers in) de gemeente Leiden maakt het niet uit wie het geld uitgeeft: inwoners van de stad die op het LBSP werken of die elders werken. Echter, op dit moment zijn deze bestedingen te relateren aan de werkgelegenheid (en studenten) op het LBSP en laten we zien wat deze bestedingen betekenen voor de stad Leiden.

Tabel 3.5 Bestedingseffecten van bezoekers, studenten en werknemers in termen toegevoegde waarde en werkgelegenheid (aantal banen), 2019

Bestedingseffecten in Leiden	Werknemers	Studenten	Bezoekers	Totaal
Bestedingen (mln. €)	100	80	30	210
Toegevoegde waarde (mln. €)	50	50	10	110
Werkgelegenheid (aantal banen)	700	600	500	1.800

Bron: Gemeente Leiden, bewerking Decisio

Bestedingseffecten werknemers

De werkgelegenheid in het LBSP bedraagt 15.400 FTE²⁰ en kent een gemiddelde beloning van bijna € 47 duizend per FTE²¹. Circa 25 procent van de werknemers woont in de gemeente Leiden en besteedt daar dus een groot deel van het inkomen²². Een groot deel van het inkomen wordt uitgegeven nabij de woonlocatie: van de dagelijkse boodschappen, tot een bezoek aan een restaurant of café, van de aankoop van een nieuwe fiets tot de schilderbeurt aan het huis. Maar niet het volledige inkomen wordt lokaal besteed: de vakantie, de hypotheekafbetaling, gas/water/licht, verzekeringen en belastingen komen veelal terecht bij bedrijven en organisaties buiten de gemeente. Tot slot geeft ook het personeel op het LBSP dat niet in Leiden woonachtig is incidenteel geld uit in Leiden, bijvoorbeeld in de horeca of aan een boodschap onderweg.

De personen werkzaam op het LBSP besteden gezamenlijk naar schatting € 100 miljoen op jaarbasis in de gemeente Leiden. Uitgaven aan huur en de eigen woning, detailhandel en de horeca zijn de belangrijkste sectoren en goed voor circa 60% van deze lokale bestedingen. De toegevoegde waarde die resulteert uit deze bestedingen in Leiden bedraagt jaarlijks € 50 miljoenen leidt tot een werkgelegenheid van 700 banen.

Bestedingseffect bezoekers

Voor het bestedingseffect van bezoekers is gekeken naar het aantal zakelijke overnachtingen, bezoekersaantallen van Naturalis en de bestedingspatronen. Jaarlijks zijn er meerdere congressen, symposia en bijeenkomsten in Leiden²³. Ook zijn er andersoortige meerdaagse zakelijke reizen gerelateerd aan het LBSP. Het aantal (zakelijke) overnachtingen als gevolg hiervan, berekenen we op 117 duizend

²⁰ Een FTE ('fulltime equivalent') is een voltijds baan.

²¹ Bestedingen die volgen uit dit inkomen (incl. belastingafdrachten e.d.) vinden plaats conform CBS gemiddelden die onderdeel uitmaken het van Decisio input-output model.

²² Op basis van verschillende onderzoeken (zoals een intern LUMC-onderzoek naar vervoersstromen van het personeel, gemeentelijke pendelbalans van het CBS). Deze ligt lager dan de 30% bij maatschappelijke effecten (pendelbalans), vanwege het hogere gemiddelde opleidingsniveau van werknemers op het LBSP, en de daarmee samenhangende hogere reisbereidheid voor werk. Zie o.a. <https://www.trouw.nl/binnenland/nederlanders-wonen-steeds-verder-van-hun-werk~b3dd12a1/>

²³ Alleen de universitaire faculteiten op LBSP organiseren tussen 2014-2024 74 congressen, Leiden Convention Bureau.

in 2019²⁴. Daarbij wordt ongeveer € 329 per persoon per dag besteed aan onder meer horeca, vervoer, detailhandel, musea en attracties, waarvan circa 75% in de gemeente Leiden landt²⁵. Verder bezochten in 2019 circa 280.000 mensen Naturalis²⁶. Zij geven naar schatting € 15,- uit aan horeca en detailhandel in Leiden²⁷.

Dit resulteert in een totaalbedrag van € 30 miljoen die bezoekers aan het LBSP op jaarbasis besteden in de gemeente Leiden. Dit resulteert in een toegevoegde waarde € 10 miljoen en een werkgelegenheid van 500 banen in de gemeente Leiden.

Bestedingseffect studenten

Voor het bestedingseffect van de studenten is bekeken hoeveel studenten op het LBSP studeren, wat hun woonsituatie is en welke bestedingspatroon daarbij hoort. Aan de Leidse Instrumentenmakerschool, de Hogeschool Leiden en de faculteiten van de Universiteit Leiden in het LBSP-gebied studeren 25.000 studenten. Bijna 8 duizend van hen zijn uitwonend in Leiden. Daarnaast zijn er ook bijna duizend thuiswonende studenten in Leiden. De aanname is dat indien zij niet in Leiden hadden kunnen studeren, ze elders zouden wonen. De uitgaven van thuiswonende studenten in Leiden zijn lager dan die van uitwonende studenten, aangezien ze geen huur hoeven te betalen aan een huisbaas. Studenten die buiten Leiden wonen, geven ook (incidenteel) geld uit in de stad, bijvoorbeeld in de horeca.

Tabel 3.6 Woonsituatie studenten op het LBSP

	Uitwonend	Thuiswonend
Leiden	7.820	950
Elders	5.270	10.780

Bron: Leidse monitor studentenhuysvesting (2019) en Landelijke studentenmonitor (2019).

Bewerking: Decisio

²⁴ LBSP is een voornamelijk inkomstenbron voor hoteliers in Leiden. 60 procent van de overnachtingen in Leiden is zakelijk, waarvan 80 procent gerelateerd is aan LBSP. Bron: gesprekken, overnachtingsgegevens van Belastingssamenwerking Gouwe-Rijnland en Gemeente Leiden. Toeristisch bezoek aan Leiden (2018).

²⁵ Bron: Onderzoek Inkomend Toerisme, NBTC (2014).

²⁶ Naturalis verwelkomt na de verbouwing in vijf maanden tijd circa 280 duizend mensen. De verwachting is dat Naturalis circa 400 duizend bezoekers per jaar zal ontvangen. Dit leidt tot 5 procent additionele bestedingseffecten van bezoekers.

²⁷ De ligging aan 'de verkeerde kant van het spoor' en het grote aandeel gezinnen met kinderen, maakt dat we van de helft van de bestedingen uitgaan van een gemiddelde museumbezoeker. Bron: Toeristisch bezoek aan Leiden (2018).

Gezamenlijk besteden de op het LBSP studerende studenten op jaarbasis gezamenlijk € 80 miljoen in de gemeente Leiden. Dat is voornamelijk aan: huur (44 procent), detailhandel (28 procent) en horeca (14 procent). De toegevoegde waarde van de bestedingen bedragen jaarlijks € 50 miljoen. De bestedingen in desbetreffende sectoren leiden tot een werkgelegenheid van 600 banen in de gemeente Leiden.

Indirecte werkgelegenheidseffect

Het LBSP biedt een werkgelegenheid van ongeveer 29 duizend banen, waarvan ruim 20 duizend banen direct bij bedrijven en instellingen op het LBSP en 3 duizend indirecte banen elders in Leiden. In totaal gaat het om 23.400 banen in de gemeente Leiden. Circa de helft van de (directe en indirecte) werkgelegenheid wordt ingevuld door laag- en middelbaar opgeleiden. De andere helft door mensen met een hbo-opleiding of universiteitsdiploma. Een belangrijke kanttekening is dat het werk op het LBSP zelf overwegend wordt ingevuld door hoogopgeleiden, terwijl dit voor de indirecte werkgelegenheid juist andersom geldt. In deze paragraaf zijn de verschillen nader uiteengezet. Er is onderscheid gemaakt tussen laag-²⁸, middelbaar²⁹- en hoogopgeleiden³⁰.

Tabel 3.7 Werkgelegenheid in Leiden naar opleidingsniveau, 2019

	Werkgelegenheid (aantal banen)	Laag- en middelbaar opgeleid	Hoog- opgeleid
Direct op het LBSP	20.200	46%	54%
Indirect door inkoop bedrijven het LBSP	1.400	60%	40%
Indirect door bestedingen werknemers	700	69%	31%
Indirect door bestedingen studenten	600	77%	23%
Indirect door bestedingen bezoekers	500	88%	12%
Totaal	23.400	50%	50%

Bron: Gemeente Leiden en Decisio, bewerking Decisio

De directe werkgelegenheid op het LBSP bestaat voor 10 procent uit laagopgeleiden, 36 procent uit middelbaar opgeleiden en 54 procent uit hoogopgeleiden. Dat betekent in de praktijk dat 46 procent van de werkenden op

²⁸ Personen waarvoor basisonderwijs, vmbo, onderbouw havo of mbo 1 de hoogst behaalde opleiding is.

²⁹ Personen waarvoor havo, vwo, mbo 2, 3, 4 de hoogst behaalde opleiding is.

³⁰ Personen waarvoor hbo of universiteit de hoogst behaalde opleiding is.

het LBSP maximaal een mbo-opleiding heeft afgerond. Ongeveer de helft van deze personen is werkzaam in de gezondheidszorg. Gegevens verstrekt door het LUMC, als grootste werkgever op het LBSP, ondersteunen dit: globaal valt namelijk te stellen dat 15 procent van het personeelsbestand van het LUMC laagopgeleid is, 42 procent middelbaar en 43 procent hoogopgeleid. Daarnaast zijn praktisch geschoolden werkzaam in de productiefaciliteiten van farmaceuten, zoals de instrumentenmakers die aan de LIS hebben gestudeerd.

De indirecte werkgelegenheid als gevolg van het LBSP bestaat in totaal voor 22 procent uit laagopgeleiden, 42 procent uit middelbaar opgeleiden en 36 procent uit hoogopgeleiden. In vergelijking met de directe werkgelegenheid zijn er meer personen met maximaal een mbo-opleiding, namelijk 64 tegen 46 procent. De werkgelegenheid als gevolg van de achterwaartse effecten (zoals inkoop van accountancydiensten of rechtsbijstand) is voornamelijk werk voor hoger opgeleiden, terwijl de voorwaartse bestedingseffecten meer banen schept voor lager opgeleiden:

- Inkoop producten en diensten bedrijven het LBSP: Om en nabij 60 procent van deze indirecte werkgelegenheid wordt ingevuld door laag- en middelbaaropgeleiden, en 40 procent hoogopgeleiden.
- Bestedingseffecten werknemers: De indirecte werkgelegenheid wordt overwegend (69 procent) ingevuld door laag- en middelbaaropgeleiden. De resterende werkgelegenheid (31 procent) wordt ingevuld door hoogopgeleiden.
- Bestedingseffecten bezoekers: De indirecte werkgelegenheid als gevolg van deze bestedingen wordt voor 88 procent ingevuld door laag- en middelbaaropgeleiden en de overige 12 procent door hoogopgeleiden.
- Bestedingseffecten studenten: De indirecte werkgelegenheid als gevolg van deze bestedingen wordt voor 77 procent ingevuld door laag- en middelbaaropgeleiden en de overige 23 procent door hoogopgeleiden.

Werkgelegenheid voor Leidenaren

In hoeverre de door LBSP gegenereerde werkgelegenheid bestemd is voor Leidenaren, is af te lezen aan de pendelstromen. Uit analyse van de gemeentelijke pendelstromen blijkt dat dat 31 procent van het aantal banen in Leiden door Leidse inwoners wordt ingevuld, de rest van de werkzame personen woont dus elders. Gegeven de 'pendelbalans', is de inschatting dat ongeveer 8.400 van 27.900 banen wordt ingevuld door Leidenaren. Dat is circa 12 procent van de werkzame beroepsbevolking in de gemeente Leiden.

3.3 Bijdrage aan vestigingsklimaat en economie

Science park: ecosysteem met snelle afstemming tussen wetenschap en praktijk

Het Leiden Bio Science Park behoort tot een van de tien ‘volwassen campussen’ in Nederland. Het park wordt gedefinieerd als een science park: een (parkachtig) bedrijventerrein gerelateerd aan een universiteit/universitair medisch centrum, met R&D en kennisuitwisseling door universiteiten, academische medische centra, onderzoeksinstituten en bedrijven³¹. Het park telt in 2019 circa 350 bedrijven, gezondheidsorganisaties, onderzoeksinstituten en onderwijsinstellingen³². Een campus onderscheidt zich van een bedrijventerrein door de focus op kennis. Onderwijs- en kennisinstellingen, bedrijven en overheden werken intensief samen op het gebied van innovatie, export, opleidingen, startups, etc.

Uit diverse literatuur³³ blijkt dat geografische nabijheid en interactie bijdraagt aan de uitwisseling van kennis en informatie. Voordelen voor bedrijven zijn onder andere toegang tot specifieke kennis door netwerk en R&D-instituten, beschikbaarheid van gespecialiseerd personeel, aanwezigheid van gespecialiseerde toeleveranciers, profilering en nabijheid van concurrentie. Meerdere interviewpartners onderschrijven een ketenbenadering op het Bio Science Park: met een snelle en sterke afstemming tussen wetenschap en praktijk. Wanneer Janssen Pharma apparatuur nodig heeft voor onderzoek, kan de Leidse Instrumentenmakers School (LiS) dit maken. Fundamenteel wetenschappelijk onderzoek van de Universiteit Leiden kan relatief snel opgeschaald worden met hulp van de bedrijven op het park. Deze innovatiecyclus is gebaat bij nabijheid.

“Het Bio Science Park is een innovatie-district waarbinnen kennisuitwisseling plaatsvindt tussen kennis- en onderwijsinstellingen, onderzoeksinstituten

³¹ Bron: Buck Consultants International, *Meerwaarde van campussen* (2018).

³² Bron: Facts & Figures Leiden Bio Science Park (2019).

³³ Onder andere: Porter (1990), *The competitiveness Advantage of Nations*. Raspe et al. (2003), *The Regional Knowledge Economy; a Multilevel Perspective on Firm Performance and Localized Knowledge Externalities*. Van Oort et al. (2007), *Clusters en economische groei*.

en bedrijven. Juist die diversiteit aan insteken is zeer waardevol.”

Gesprek LUMC

In de afgelopen jaren zijn onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven gezamenlijk initiatieven gestart als MLO, Technolab en BioPartner. In Technolab werken studenten van verschillende onderwijsinstellingen aan concrete opdrachten uit het bedrijfsleven. Maar ook daarbuiten weet ‘men elkaar te vinden’: de lijnen tussen onderwijsinstellingen en bedrijven zijn kort en er vindt in projecten samenwerking plaats tussen studenten van de LiS, hogeschool en universiteit. BioPartner, waarvan de vijfde locatie inmiddels in Oegstgeest in aanbouw is, is een stichting waaraan de Universiteit Leiden en LUMC deel nemen. In deze verzamelgebouwen kunnen startende en opschalende bedrijven hun ideeën verder uitwerken. Een bedrijf als Baseclear, dat onderzoek doet naar DNA, is eerder in zo’n incubator begonnen en uitgegroeid tot een zelfstandig bedrijf op het park.

Life sciences & health cluster

Het Bio Science Park in Leiden is onderdeel van het *life science*-cluster in Nederland: er is sprake van een sectorgebonden ecosysteem, met een scherp afgebakend profiel in met name rode biotechnologie³⁴. In vergelijking met de *life science*-clusters in Utrecht en Amsterdam, is Leiden vier tot zes keer zo groot³⁵. Tegelijkertijd beperkt het life sciences cluster zich niet tot de Leidse regio. Nabijheid van steden als Amsterdam en Utrecht zorgt voor een versterking van de positie van *life sciences* in Leiden. Dat geldt bijvoorbeeld voor de vestiging van het European Medicine Agency (EMA) in Amsterdam. De nabijheid van de EMA is voor medicijnontwikkelaars een belangrijke factor bij hun locatiekeuze en geeft daarmee indirect een impuls aan het vestigingsklimaat op het Bio Science Park.

Breder dan *life sciences* alleen vindt er samenwerking plaats tussen drie universiteiten, twee medische centra, vier hogescholen, bedrijven, zorginstellingen en overheden van Leiden, Rotterdam en Delft: ook wel de *medical delta* genoemd. Zo wordt in Rotterdam een nieuw incubatorprogramma opgezet, en ervaringen van het Leidse incubatorprogramma en Yes!Delft worden hierin gedeeld. Een gesprekspartner geeft aan dat er een sterke wil is om van elkaar te leren.

³⁴ Rode biotechnologie is een moderne biotechnologie dat gebruik maakt van organismen om de gezondheidszorg te verbeteren en het lichaam te helpen ziekten te bestrijden.

³⁵ Bron: Index071, editie 2019-2020. Economie071.

Tegelijkertijd zijn er mogelijkheden om de onderzoekskant in de *medical delta* nog verder uit te bouwen.

Specialisatie in onderwijs, gezondheidszorg en zakelijke diensten

Het Leiden Bio Science Park zorgt voor circa een derde van de Leidse werkgelegenheid³⁶. In vergelijking met andere campussen is het Bio Science Park na de High Tech campus van Eindhoven de grootste in termen van commerciële werkgelegenheid³⁷. Daarnaast bevindt de helft van alle banen in de gemeente Leiden zich in de sectoren gezondheids- en welzijnszorg, onderwijs en specialistische zakelijke diensten. Er is sprake van een oververtegenwoordiging van deze sectoren ten opzichte van Nederland als geheel: voor wat betreft onderwijs gaat het om ruim twee keer zoveel banen op het totaal, voor gezondheids- en welzijnszorg om ruim anderhalf keer meer dan gemiddeld.

Tabel 3.8 Aantal banen zorg, onderwijs en specialistische diensten gemeente Leiden, 2018

	Aantal banen	Op totaal	LQ ³⁸
Gezondheids- en welzijnszorg	18.400	26%	1,63
Onderwijs	10.500	15%	2,39
Specialistische zakelijke diensten	4.700	7%	1,10

Bron: CBS Statline, 2018

Studenten

Op het park zijn drie onderwijsinstellingen gevestigd: de Universiteit Leiden, Hogeschool Leiden en de Leidse Instrumentenmakers School (LiS), een mbo-opleiding in de fijnmechanische techniek (inclusief een hbo-vervolgopleiding). In totaal gaat het om ruim 25.400 studenten die jaarlijks onderwijs volgen op het park. Met de kennis en vaardigheden die zij hier opdoen, dragen ze bij aan de kenniseconomie van Nederland.

³⁶ Bron: interviews.

³⁷ Bron: Index071, editie 2019-2020. Economie071.

³⁸ De LQ (LocatieQuotiënt) laat zien hoe geconcentreerd een bepaalde sector is in vergelijking met Nederland als geheel. Een LQ boven 1,0 laat zien dat er sprake is van een hoger dan gemiddelde concentratie van banen in deze sector.

Tabel 3.9 Aantal studenten per onderwijsinstelling op het LBSP

Onderwijsinstelling	Aantal studenten
Universiteit Leiden	13.600
Hogeschool Leiden	10.900
Leidse Instrumentenmakers School (LiS)	350
Middelbare Laboranten Opleiding (MLO)	500

Bron: Universiteit Leiden, Hogeschool Leiden, LiS

Leiden als onderdeel van een startend space cluster

Naast het life sciences cluster waar het Leiden Bio Science Park deel van uit maakt, is er sprake van een startend spacecluster in de regio. Naast de vestiging van Airbus op het park, is in Noordwijk ESA ESTEC gevestigd, het technische hart van de Europese ruimtevaartorganisatie. Bovendien is de relatie met Delft van belang gezien de aanwezige technische kennis, onder andere op de faculteit Lucht- en Ruimtevaarttechniek. Leiden beschikt zelf over een faculteit Wis- en Natuurwetenschappen (met o.a. een afdeling Sterrenkunde) en het fijnmechanisch vakmanschap van de Leidse Instrumentmakersschool³⁹. Het toelaten van meer spacegerelateerde werkgelegenheid laat zien dat het *life science* cluster wat aan het vermengen is met andersoortige werkgelegenheid.

Er zijn twee ontwikkelingen die zorgen voor een extra impuls aan de spacesector in de Leidse regio. Ten eerste de komst van SRON (Stichting Ruimte Onderzoek Nederland) in 2021 (met ca. 200 werknemers). Samen met de Universiteit Leiden en TU Delft zijn zes wetenschappers aangesteld die zich gaan bezig houden met onderzoek naar exoplaneten, de evolutie van structuur in het heelal en technologie voor innovatieve ruimte-instrumenten. Ten tweede wordt op het voormalig vliegveld Valkenburg gewerkt aan de ontwikkeling van een *fieldlab* waar diverse innovaties en technieken uit de ruimtevaart getest kunnen worden. Diverse partijen in de regio hebben zich al verbonden aan dit initiatief waaronder de TU Delft, Hogeschool Leiden en de LIS⁴⁰.

3.4 Maatschappelijke effecten

Pendel

Een van de vragen die raadsleden stellen is in hoeverre er nu Leidenaren werken in het LBSP. Pendelcijfers op de schaal van het LBSP waren voor dit onderzoek niet beschikbaar. Om toch een beeld te geven, is gekeken naar pendelstromen op

³⁹ Bron: Index071. Editie 2019-2020. Economie071.

⁴⁰ Bron: Index071. Editie 2019-2020. Economie071.

gemeentelijk schaalniveau. Uit deze analyse blijkt dat zo'n 31 procent van het aantal banen in Leiden door Leidse inwoners wordt opgevuld, de rest van de werkzame personen woont dus elders. In Haarlem en Delft is het aantal inwoners dat de banen in de stad betreft respectievelijk 31 en 40 procent. In de tweede plaats is - wat bij een centrumgemeente als Leiden mag worden verwacht (zie kader) - de inkomende pendel groter dan de uitgaande (45.000 tegen 40.000). Verder blijkt dat Leidenaren voor een relatief groot deel in de G4, Delft en Haarlem werken (18.500 uitgaande pendelaars naar die steden tegen 11.400 inkomend). Relatief veel inwoners van de randgemeenten hebben in Leiden een baan (16.000; 7.600 Leidenaren werken in een van de randgemeenten). Haarlemmermeer wordt een aantal keer genoemd als gemeente waarvan veel inwoners in Leiden werken, dat zijn er 900. Tegelijkertijd werken er 2.100 Leidenaren in Haarlemmermeer (waarschijnlijk voor een groot deel op Schiphol).

Aandachtspunten bij analyse pendelstromen

Hierbij moet een aantal zaken in het oog worden gehouden. In de eerste plaats biedt het LBSP relatief veel werk aan hoger opgeleiden. Hoger opgeleiden hebben een grotere gemiddelde woon-werkreisafstand dan middelbaar en lager opgeleid personeel. Het gaat daarbij voor een deel om specialistisch werk, waarvoor de bedrijven en instellingen uit een groter gebied mensen moeten werven. De tweede opmerking is dat arbeidsmarkten regionaal werken. Zo zijn er veel mensen uit de regio, en met name de buurgemeenten, in Leiden werkzaam. Onderzoek onder LUMC-personeel (Decisio, 2013) bevestigt dit: 27 procent van het LUMC-personeel woont in Leiden. Tegelijkertijd zijn er veel Leidenaren werkzaam in Den Haag, Amsterdam, Utrecht, Haarlemmermeer, Haarlem en Delft. Een derde opmerking is dat Leiden een centrumstad is. Dat wil zeggen dat er veel voorzieningen zijn met een regionale (en in het geval van het LBSP) nationale of zelfs internationale werking. Denk daarbij aan onderwijs, zorg, detailhandel, horeca, cultuur. Dit betekent dat de inkomende pendelstromen groter zijn dan de uitgaande.

De gemeente Leiden heeft de ambitie om haar ruimte zo duurzaam en leefbaar mogelijk te gebruiken. Daartoe behoort ook duurzame mobiliteit. In dit kader biedt de situering van het LBSP direct naast Leiden Centraal voordelen. Een deel van de pendelstromen van en naar het LBSP wordt ondervangen door de ontsluiting op het bus- en treinnetwerk. Daardoor genereert het LBSP op de huidige locatie minder autoverkeer dan wanneer het aan de rand van Leiden is gelegen, waardoor de luchtkwaliteit wordt bevorderd en schadelijke emissies teruggedrongen.

Verkeer

De negatieve maatschappelijke effecten van het woon-werkverkeer zijn uitgewerkt in paragraaf 2.2.

Ruimte-intensiteit

Er zijn 20.200 arbeidsplaatsen op het LBSP (Leidse deel). Het gebied is 125 hectare bruto in omvang. Dat komt neer op 160 arbeidsplaatsen per hectare (bruto). Dat is fors meer dan een distributieterrein of industrieterrein met ruwweg 40 arbeidsplaatsen per hectare, maar aanzienlijk minder dan een kantoorgebied waar in meerdere bouwlagen mensen vrij intensief werken (220 a.p./ha of meer). Daarmee kunnen we concluderen dat het Bio Science Park wat betreft ruimte-intensiteit vergelijkbaar is met een gemiddelde werklocatie. Met een verdere toevoeging van wonen en voorzieningen zal de gebruiksintensiteit van het LBSP voor andere functie toenemen, en zal het gebied meer verspreid over het etmaal gebruikt gaan worden.

Verbinding met de stad

De verbinding tussen het Bio Science Park en de binnenstad van Leiden is op dit moment beperkt. Geluiden in de gesprekken zijn dat het park soms 'als een eiland' opereert. Fysiek komt dat vooral door de barrièrewerking van station Leiden Centraal en het spoor. Werknemers, studenten en bezoekers gaan naar het park voor werk, onderwijs, en vertrekken daarna weer huiswaarts. Het stationsgebied speelt dus een belangrijke rol in de verbinding met de rest van Leiden. Tegelijkertijd vergt het omvangrijke investeringen om deze barrièrewerking effectief op te heffen. Wel kunnen aantrekkelijke looproutes vanaf het park naar de binnenstad ervoor zorgen dat mensen die werken of studeren gemakkelijker 's avonds de stad in gaan om wat te gaan eten.

Groen, duurzaamheid en biodiversiteit

Het thema duurzaamheid wordt vooral toegepast bij de domeinen infrastructuur en ruimtelijke ordening. Bij vergunningverlening voor de ontwikkeling van nieuwe gebouwen worden expliciete eisen gesteld over duurzaamheid en circulariteit. Het gebouw BioPartner5, op het Oegstgeesterdeel, wordt bijvoorbeeld zoveel mogelijk volledig circulair gebouwd.

4. Kosten en opbrengsten gemeente

In dit hoofdstuk is de financiële betrokkenheid van de gemeente bij het LBSP beschouwd. Eerst komen de kosten en opbrengsten van het LBSP voor de gemeente aan bod. Daaropvolgend beschrijven we de betrokkenheid van Leiden op kwalitatieve wijze en vergelijken we die met drie andere gemeenten.

4.1 Kosten en opbrengsten

Op basis van gesprekken en documentatie zijn de gemeentelijke kosten en opbrengsten in relatie tot het LBSP geanalyseerd (tabel 4.1).

Tabel 4.1 Kosten en opbrengsten voor Leiden gerelateerd aan LBSP, 2011-2019

Kosten	in miljoen €	Aandeel
Personele inzet	6,3	18%
Subsidies/bijdragen aan LBSP	6,3	18%
Ruimtelijke ontwikkeling	11,4	33%
Beheer & Onderhoud	9,5	28%
Acquisitiekosten	0,8	2%
Belastingvrijstellingen	-	
Totaal	34,3	
Opbrengsten	in miljoen €	Aandeel
OZB	58,1	78%
Toeristenbelasting	3,2	4%
Precario-opbrengsten	1,2	2%
Grondverkoop en -verhuur	10,7	14%
Vergoedingen/subsidies van derden	1,6	2%
Totaal	74,8	
Saldo kosten en opbrengsten 2011-2019	€ 40,5 miljoen	

Bron: Decisio, op basis van cijfers gemeente Leiden

Werkwijze analyse financiële kosten en opbrengsten

Met behulp van bureaustudie en gesprekken met betrokkenen van de gemeente is informatie over gemeentelijke kosten en opbrengsten verzameld en vervolgens geanalyseerd en gecategoriseerd. De ambtelijke betrokkenen hebben hiervoor tal van documenten en cijfers aangeleverd: jaarstukken, raadsbesluiten, projectrapportages, masterplannen, financiële overzichten. De geleverde informatie betrof de kosten (personele inzet, subsidiebijdrage, infrastructuur, etc.) en opbrengsten (OZB-opbrengsten, vergoedingen en subsidies van derden etc.). Voor de volledigheid en ter controle zijn de jaarstukken van de gemeente Leiden nagelopen, waarna de uitkomsten van de analyse op volledigheid en juistheid aan de betrokkenen zijn voorgelegd.

Kosten

De kosten zijn onderverdeeld naar personele inzet, subsidies/bijdragen aan LBSP/acquisitiekosten, infrastructuur en openbare ruimte en belastingvrijstelling. Onderstaand is een toelichting gegeven op de soorten gemaakte kosten en komen concrete voorbeelden van (investerings)kosten ter sprake. We beginnen met een totaaloverzicht van de gemeentelijke kosten in de periode 2011-2019:

Tabel 4.2 Kosten per categorie en per jaar (x 1.000) 2011-2019

Kosten (in €)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Personele inzet	280	300	480	530	780	730	950	1.080	1.130
Subsidies/bijdragen aan LBSP	330	460	640	1.720	2.000	280	170	220	450
Ruimtelijke ontwikkeling*	450	450	7.790	450	450	450	450	450	450
Beheer & Onderhoud	960	990	1.020	1.050	1.070	1.070	1.090	1.120	1.160
Acquisitiekosten	-	30	30	30	30	30	50	450	120
Belastingvrijstellingen	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	2.020	2.230	9.960	3.780	4.330	2.560	2.710	3.320	3.310

Bron: Gemeente Leiden, gesprekken, bewerking Decisio

* Met uitzondering van project OBSP/Plesmanlaan, zijn de uitvoeringskosten voor ruimtelijke ontwikkelingen evenredig verdeeld over de periode 2011-2019.

Personele inzet

De gemeente Leiden heeft door de jaren heen personeel ingezet ten behoeve van planvorming voor Leiden Bio Science Park. Het gaat bijvoorbeeld om onderzoeken naar de noodzaak van een nieuw masterplan en bestemmingsplan voor het LBSP en voor het ontwerp van infrastructuur (Ontsluiting Bio Science Park). Van de gemeente Leiden zijn bij de planvorming onder meer stads- en verkeersingenieurs, procesmanagers en beleidsmedewerkers van meerdere afdelingen betrokken.

De jaarlijkse kosten voor de inzet van personeel lopen in de tijd op: van € 280 duizend naar meer dan een € 1 miljoen in 2019. De belangrijkste verklaring hiervoor ligt in toenemende inspanningen van de gemeente Leiden in het gebied, waaronder de doorontwikkeling van LBSP naar een *innovation district*. Het gaat dus om kosten voor interne plankosten, onderzoeken en de projectorganisatie. In de periode 2011-2019 bedraagt de totale gemeentelijke inzet **€ 6,3 miljoen**.

Subsidies/bijdragen aan LBSP

De gemeente Leiden steunt een aantal samenwerkingsverbanden op Leiden Bio Science Park, zoals de Ondernemersvereniging Bio Science Park (OV.BSP), Leiden Bio Science Park foundation en de recent opgericht Parkorganisatie Leiden BioScience Park. Daarnaast is de gemeente betrokken bij Medical Delta; een samenwerkingsverband dat werkt aan technologische oplossingen voor duurzame zorg. InnovationQuarter, de regionale ontwikkelingsmaatschappij van Zuid-Holland, is tot slot ook partner van de gemeente Leiden en wordt ingezet voor de acquisitie en business development op het LBSP (voor 2014 werd deze rol opgepakt door de NFIA). De financiële bijdrage van de gemeente Leiden aan de verschillende samenwerkingen en organisaties bedraagt € 4,2 miljoen in de periode van 2011-2019 (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3 Financiële bijdrage aan (in €) aan samenwerkingsverbanden in de periode 2011-2019

Samenwerkingsverband	In €
Stichting Parkorganisatie (2019)	280.000
OV.BSP	110.000
Bio Science Park foundation (2011 – 2017)	1.340.000
Medical Delta	190.000
Innovation Quarter/NFIA*	990.000
REGMED/LUMC	610.000
Overig Programma Kennisintensieve bedrijvigheid ⁴¹	630.000

Bron: Gemeente Leiden, bewerking Decisio

* Dit is de volledige bijdrage van gemeente Leiden aan IQ. Hiervan is een derde specifiek toe te schrijven als acquisitiekosten aan het LBSP.

InnovationQuarter

In de periode 2011-2019 heeft de gemeente Leiden bijna € 1 miljoen afgedragen aan de NFIA (tot 2014) en InnovationQuarter (IQ) (na 2014). Uit de gesprekken blijkt dat een derde daarvan is toe te schrijven aan het LBSP. Vanaf 2019 draagt Leiden jaarlijks € 185 duizend bij aan de exploitatie van IQ, waarvan € 50 duizend expliciet bestemd is voor het LBSP.

Verder heeft de gemeente meerdere initiatieven en projecten financieel ondersteund. Zo heeft de gemeente in 2014 een subsidie (€ 500 duizend) verstrekt aan Stichting Bio Partner om BioPartner 4, een verzamelgebouw, gereed te maken. Een ander voorbeeld is financiële ondersteuning van de gemeente voor de

⁴¹ O.m. subsidies ten behoeve van Stichting Science Meets Business Leiden, Stichting Hogeschool Leiden, Universiteit Leiden, Stichting Kennisalliantie Zuid-Holland, Stichting Science Café Leiden, etc.

uitbreiding van de LiS (€ 340 duizend). Daarnaast heeft de gemeente eenmalig bijgedragen aan de oprichting van Biotech Training Facility en Proeftuin Zorg en Welzijn, respectievelijk € 450 duizend en € 465 duizend. Tot slot, als onderdeel van de grondverkoop aan Naturalis voor de nieuwbouw, een miljoen euro geschonken. In totaal gaat het om incidentele bijdragen die optellen tot € 3,1 miljoen verspreid over de periode 2011-2019.

Bovenstaande is niet uitputtend, maar toont de brede betrokkenheid van de gemeente Leiden. In de periode 2011-2019 is de totale financiële bijdrage aan samenwerkingsverbanden (exclusief bijdrage aan IQ), initiatieven en projecten van de gemeente Leiden **€ 6,3 miljoen** geweest.

Ruimtelijke ontwikkeling

Op het LBSP is het grondeigendom verdeeld tussen Universiteit Leiden en de gemeente Leiden. Men ontwikkelt het LBSP in samenwerking met elkaar en daartoe is een exploitatieovereenkomst gesloten. De gemeente Leiden is verantwoordelijk voor de planvorming en -uitvoering van infrastructurele werken op het LBSP. Na realisatie van een infrastructuurproject, draagt de Universiteit Leiden naar rato van grondeigendom) bij aan de projectkosten. Universiteit Leiden is verantwoordelijk voor de realisatie van publieke ruimte (parken, groenvoorzieningen). Zodra dit gereed is, wordt het eigendom en beheer overgedragen aan de gemeente. Het beheer en onderhoud komt daarmee voor rekening van de gemeente en wordt na overdracht gedekt door de OZB-inkomsten uit gerealiseerd vastgoed.

Het grootste infrastructurele werk is de ongelijkvloerse kruising op de Plesmanlaan in 2013 (€ 15 miljoen na aftrek van subsidies en vergoedingen). Voor de ongelijkvloerse kruising op de Plesmanlaan is de helft van de kosten toegekend aan LBSP. Enerzijds omdat het centrum van Leiden ook profiteert van de verbeterde bereikbaarheid, anderzijds helpt het om verkeer soepel naar de N206 te geleiden⁴². Daarom is de ongelijkvloerse kruising voor ongeveer € 7 miljoen op de balans gezet. In de afgelopen negen jaar zijn daarnaast de volgende plannen gerealiseerd/in realisatie: Leeuwenhoekpark, Einsteinweg en De Stal.

⁴² Verkeersintensiteiten voor het prognosejaar 2030 laten zien dat zeker niet meer dan een kwart van het verkeer over de ongelijkvloerse kruising het LBSP oprijdt. De kruising is ongetwijfeld ook aangelegd om toekomstig (na 2030) verkeer goed op te kunnen vangen.

Tabel 4.4 Uitvoeringskosten (in €) van diverse projecten in de periode 2011-2019

Project	In €
Leeuwenhoekpark	1.360.000
Einsteinweg	340.000
De Stal	470.000

Bron: Gemeente Leiden, bewerking Decisio

Daarnaast maakt de gemeente ook externe plankosten in de ontwerpfase (ongeveer € 1,8 miljoen): stedenbouwkundig plannen, verkeerskundige- en milieuonderzoeken, etc.

Beheer- en onderhoudskosten

Verder draagt de gemeente ook de beheer- en onderhoudskosten op het LBSP, wat jaarlijks naar schatting ongeveer een miljoen euro kost. De totale B&O-kosten in de periode 2011-2019 is geraamd op € 9,5 miljoen. Gemeente Leiden stelt geen hogere beeldkwaliteitseisen aan de openbare ruimte op LBSP dan elders in de stad.

De kosten voor ruimtelijke ontwikkeling bedragen jaarlijks gemiddeld ruim € 1,3 miljoen in de periode 2011-2019. Dit is inclusief de uitschieter qua ruimtelijke ontwikkelkosten van 2013 (€ 7 miljoen aan de ongelijkvloerse kruising Plesmanlaan). In de periode 2011-2019 heeft de gemeente Leiden **€ 11,4 miljoen** aan kosten gemaakt voor de voor de ruimtelijke ontwikkeling van LBSP. In diezelfde periode besteedde de gemeente Leiden **€ 9,5 miljoen** aan beheer en onderhoud. Na 2019 is sprake van een nieuwe uitschieter in ruimtelijke ontwikkelkosten: de kosten van de aanleg van de centrale infrastructuur van € 9,8 miljoen. Indien de onderzoeksperiode langer zou zijn (2011-2020; en deze kosten ook daadwerkelijk in 2020 worden uitgegeven), dan nemen de gemiddelde jaarlijkse kosten voor ruimtelijke ontwikkeling toe met € 1 miljoen tot € 2,3 miljoen in de periode 2011-2020.

Acquisitiekosten

De gemeente Leiden heeft in de periode 2011-2019 kosten gemaakt ten behoeve van acquisitie. De acquisitie van bedrijven en instellingen is door de gemeente Leiden uitbesteed aan IQ. Naar schatting is een derde van de € 990 duizend aangewend voor acquisitie ten behoeve van LBSP. Daarnaast heeft de gemeente Leiden andere financiële inspanningen verricht om bepaalde instellingen aan te trekken. Zo krijgt SRON een meerjarige tegemoetkoming in de huisvestingslasten ter compensatie van de erfpachtcanon. Een ander voorbeeld is de tegemoetkoming (€ 410 duizend) bij de verhuizing van TNO naar het LBSP en daarmee heeft de gemeente deels de *Accelerator Mass Spectrometer* bekostigd.

Naast deze vorm van steun geeft de gemeente geen (directe) belastingvrijstellingen om bedrijven aan te trekken.

De jaarlijkse acquisitiekosten bedragen gemiddeld € 90 duizend, in de periode 2011-2019 dus totaal **€ 800 duizend**.

Opbrengsten

Opbrengsten van de gemeente uit het LBSP zijn afkomstig uit de onroerende zaakbelasting (OZB), toeristenbelasting, grond-/huuropbrengsten en vergoedingen/subsidies van derden. In het vervolg van de subparagraaf zijn de soorten opbrengsten toegelicht en komen concrete voorbeelden ter sprake. We beginnen met een totaaloverzicht van de gemeentelijke opbrengsten in de periode 2011-2019

Tabel 4.5 Opbrengsten per categorie en per jaar (x 1.000), 2011-2019

Opbrengsten (in €)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
OZB	5.130	5.410	5.740	6.800	6.710	6.470	7.250	7.300	7.310
Toeristenbelasting	330	340	340	350	350	360	370	370	380
Precario-opbrengsten	10	50	160	160	160	170	170	170	160
Grond-/huuropbrengsten en Vergoedingen/subsidies van derden	-	40	100	5.620	110	100	160	4.380	200
	180	180	180	180	180	180	180	180	180
Totaal	5.650	6.020	6.520	13.110	7.510	7.280	8.130	12.400	8.230

Bron: Gemeente Leiden, bewerking Decisio

OZB

De gemeente Leiden heft jaarlijks OZB. De totale opbrengsten van OZB op het Leiden Bio Science Park is jaarlijks gegroeid sinds 2012: van € 5,7 miljoen tot € 7,5 miljoen in 2018. In de periode van 2012 tot en met 2018 groeide de totale OZB-opbrengst jaarlijks met 3,9 procent. De opbrengsten uit de OZB zijn echter niet volledig voor de gemeente. In 2005 is het Ondernemersfonds Leiden⁴³ opgericht, toen is afgesproken dat 5,3 procent van de opbrengsten terugvloeit en ten goede komt aan de bedrijvigheid op het LBSP. Derhalve komt ongeveer 95 procent van de totale OZB-opbrengsten bij de gemeente Leiden terecht. In de periode 2011-2019 was de financiële OZB-opbrengst voor de gemeente **€ 58 miljoen**.

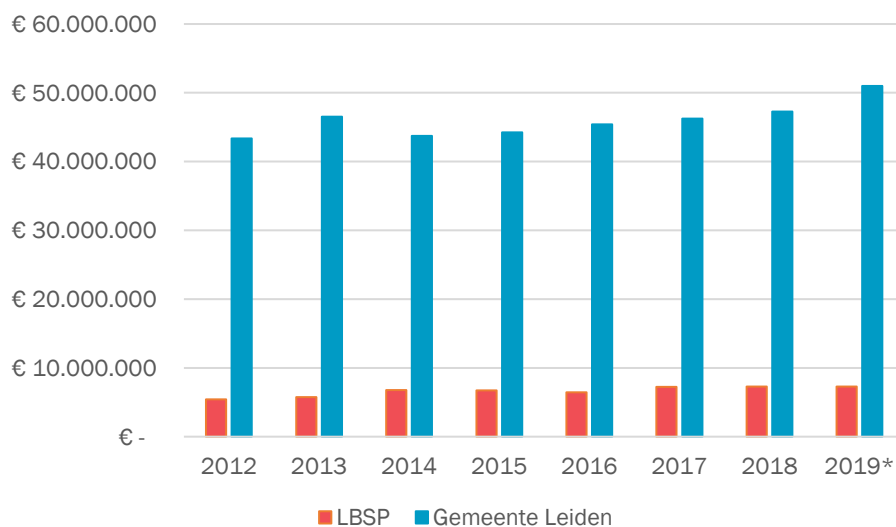
⁴³ Het Ondernemersfonds is bedoeld om de collectieve bestedingen van ondernemers in de gemeente Leiden te financieren door een additionele collectieve heffing van 5,3% op de OZB niet-woningen.

De jaarlijkse groei is gebaseerd op de gerealiseerde OZB-opbrengsten tussen 2012 en 2018. Voor 2019 is alleen informatie beschikbaar over de geraamde OZB-opbrengsten. De jaarlijkse groei in gemeentelijke OZB-opbrengsten tussen 2013 en 2019 is geschat op 1,5 procent (zie ook het kader op pagina 44).

Onroerendezaakbelasting

De totale opbrengsten voor de gemeente Leiden uit de onroerende zaakbelasting (OZB) op het Leiden Bio Science Park namen in de periode 2012 tot en met 2018 jaarlijks toe met 4,6 procent. De OZB-opbrengsten voor de gemeente Leiden als geheel groeide tussen 2012 en 2018 jaarlijks met 1,4 procent⁴⁴. In totaal bracht het LBSP de gemeente Leiden om en nabij € 7,3 miljoen aan OZB-opbrengsten in 2018. Het aandeel van het LBSP in de totale OZB-opbrengsten is door de jaren gegroeid van 12,5 procent in 2012 tot 15,4 procent in 2018, vanwege de snellere jaarlijkse groeivoet van het LBSP.

Figuur 4.6 Aandeel van de OZB-opbrengsten op het LBSP in de totale gemeentelijke OZB-opbrengsten.

* geschatte OZB-opbrengst. Bron: Gemeente Leiden, bewerking Decisio

Het Leiden Bio Science Park levert jaarlijks absoluut en relatief dus een steeds grotere bijdrage aan de gemeentelijke OZB-opbrengsten. Het LBSP levert per hectare daarnaast meer OZB-opbrengsten. Bovendien stijgt dit sneller dan de opbrengsten per hectare voor

⁴⁴ De jaarlijkse groei is gebaseerd op de gerealiseerde OZB-opbrengsten tussen 2012 en 2018. Voor 2019 is alleen informatie beschikbaar over de geraamde OZB-opbrengsten. De jaarlijkse groei in gemeentelijke OZB-opbrengsten tussen 2013 en 2019 is geschat op 1,5 procent.

Leiden als geheel. Dit verschil is deels te verklaren doordat op LBSP veel nieuwbouw is gerealiseerd door de jaren heen. Op dit vastgoed wordt ook OZB-belasting geheven. Andere verklaring heeft betrekking op het soort vastgoed: het LBSP herbergt voor het overgrote deel commercieel vastgoed, wat doorgaans per vierkante meter meer waard is dan residentieel vastgoed. Daarnaast is het OZB-tarief voor commercieel vastgoed (0,49 procent) hoger dan voor woningen (0,14 procent).

Tot slot hebben we de € 7,3 miljoen aan OZB-opbrengsten in 2018 op het LBSP in het perspectief geplaatst van de opbrengst als LBSP primair een woongebied was geweest. Bij deze berekening is de gemiddelde (WOZ-)woningwaarde, de gemiddelde Leidse adressendichtheid en het OZB-tarief gebruikt. Uitgaande van een gemiddelde WOZ-waarde van € 259 duizend euro per woning, een adressendichtheid van gemiddeld 2.539 woningen per vierkante kilometer en OZB-tarief van 0,14 procent, zou het huidige areaal van het LBSP ruim € 1,1 miljoen aan OZB opbrengen. Dat betekent dat het LBSP jaarlijks circa 6 miljoen euro meer aan OZB oplevert dan een gemiddelde woonwijk. De kostenkant van een gemiddelde woonwijk (beheer en onderhoud, wijk(her)inrichting etc.) is niet onderzocht.

Toeristenbelasting

Naast OZB heft de gemeente Leiden toeristenbelasting (€ 2,50 per overnachting) op (zakelijke) overnachtingen. Van de totale opbrengst uit de toeristenbelasting, is jaarlijks ongeveer € 330 tot € 380 duizend toe te kennen aan de activiteiten (congressen, symposia, bijeenkomsten, etc.) op het LBSP. Naar schatting heeft het LBSP de gemeente in de periode 2011-2019 **€ 3,2 miljoen** aan opbrengsten uit toeristenbelasting opgeleverd.

De gemeente zet de opbrengsten uit toeristenbelasting door naar Leiden Marketing. Doel van de organisatie is het breder positioneren van Leiden: *de stad van cultuur en kennis*. Dit door niet alleen toerisme te omarmen, maar ook te focussen op het binnenhalen van wetenschappelijke congressen en het vestigingsklimaat van de stad. Leiden als geheel ontleent zo op indirecte wijze nut aan de opbrengsten uit toeristenbelasting.

Precario-opbrengsten

Gemeente Leiden heeft in de periode 2011-2019 opbrengsten uit precario (kabels en leidingen op Leids grondgebied) gegenereerd. Naar schatting heeft dit de gemeente in de periode 2011-2019 **€ 1,2 miljoen** aan opbrengsten opgeleverd.

Grondverkoop en -leges of – verhuur

Gemeente Leiden heeft in de periode 2011-2019 diverse kavels op het LBSP verkocht of verhuurd. Denk hierbij aan de grondverkoop en -verhuur aan Naturalis voor de uitbreiding van het museum en de parkeervoorzieningen langs de

Mendelweg en Einsteinweg. Ook heeft gemeente Leiden huurinkomsten gehad en exploitatieovereenkomsten gesloten. In de periode 2011-2019 is de financiële opbrengst uit grondverkoop en -verhuur voor de gemeente Leiden **€ 10,7 miljoen** geweest.

Subsidies en vergoedingen

De gemeente Leiden heeft voor de gemaakte plan- en uitvoeringskosten (uitgevoerde onderzoeken, beeldkwaliteits- en stedenbouwkundige plannen) vergoedingen ontvangen van derden. Het gaat om zo'n € 360 duizend verspreid over de jaren. Daarnaast heeft de gemeente vanuit het Rijk, de provincie Zuid-Holland en Holland-Rijnland subsidies gekregen: € 1,2 miljoen⁴⁵. In totaal kreeg de gemeente Leiden in de periode 2011-2019 **€ 1,6 miljoen** vergoedingen en subsidies van derden.

Overzicht

In de periode 2011-2019 heeft de gemeente Leiden voor € 34,3 miljoen geïnvesteerd in Leiden Bio Science Park. 60 procent van de totale investeringen heeft betrekking op de infrastructuur en openbare ruimte. Daar tegenover staan € 74,8 miljoen aan baten. Met name in de vorm van OZB-opbrengsten; bijna 80 procent. Onder aan de streep betekent dit een positief saldo van € 40,5 miljoen in de periode 2011-2019. De financiële analyse geeft een indicatie van de gemeentelijke geldstromen van en naar het LBSP, en waaruit deze is opgebouwd.

Partners van de gemeente Leiden op LBSP

Behalve de gemeente Leiden, investeren de onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven ook in LBSP. Het bedrijfsleven bijvoorbeeld in huisvesting (HAL Allergy, Kadans Science Partner, Yisheng, etc.) en het universitair Vastgoedbedrijf in de kwaliteitsverbetering van openbare ruimte en de realisatie van vastgoed (Universitair Sportcentrum, Parkeergarage Ehrenfestweg en Campusplein, etc.). Daarnaast is de universiteit, samen met de provincie, (financieel) partner in de realisatie van infrastructuur. Een voorbeeld is de bijdrage van € 1 miljoen van de universiteit aan de ongelijkvloerse kruisweg Plesmanlaan.

4.2 Betrokkenheid gemeente

De gemeente is betrokken bij de ontwikkeling van het Leiden Bio Science Park vanwege haar rol m.b.t. verkeer, bereikbaarheid en veiligheid. Daarnaast stuurt de gemeente aan op een optimale invulling van het gebied.

⁴⁵ Dit bedrag is exclusief subsidies en vergoedingen voor de ongelijkvloerse kruising Plesmanlaan. De kostenpost voor dit project is reeds exclusief subsidies en vergoedingen.

In de mate van betrokkenheid van de gemeente Leiden kan onderscheid gemaakt worden tussen de reguliere taken die bij een lokale overheid horen, en de extra inzet van de gemeente. Reguliere taken zijn investeringen in infrastructuur, bereikbaarheid en veiligheid: zoals de verkeerskundige ingrepen aan de Plesmanlaan of het beheer en onderhoud (B&O) van infrastructuur en groenstroken. Deze reguliere taken gelden bijvoorbeeld ook voor het centrumgebied Leiden of andere wijken in de stad. Buiten deze taken pleegt de gemeente extra personele en financiële inzet in de vorm van sturing en het bij elkaar brengen van partijen en belangen, maar ook investeringen in promotie van het park en acquisitiekosten bij het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid. Kijkend naar de financiële betrokkenheid (hoofdstuk 4), beslaan de kostenposten ruimtelijke ontwikkeling en B&O zo'n 75 procent van de totale kosten van de gemeente aan het LBSP. Het grootste deel van de kosten aan het park gaat dus niet naar de extra inzet, maar besteedt de gemeente aan haar reguliere overheidstaak.

In onderstaand kader wordt een korte vergelijking gemaakt met drie andere campussen in Nederland en (voor zover bekend) de betrokkenheid van de betreffende gemeente bij de campusontwikkeling.

TU Delft campus/Delft

De TU Delft is de grootste technologische campus van Nederland. De campus is sterk multidisciplinair. Dat is ook direct het grootste verschil met het meer monodisciplinaire Leiden Bio Science Park. Bovendien is het LBSP een meer volwassen campus in vergelijking met de TU Delft campus: op het LBSP zijn meer grote bedrijven zoals Janssen; op de TU Delft campus gaat het om verschillende kleinere bedrijven.

Net als bij het LBSP is het grootste deel van het campusterrein in handen van de universiteit. De gemeente heeft vooral een adviserende en begeleidende rol. In haar publieke rol houdt ze zich bezig met thema's als bereikbaarheid, bestemmingsplannen en vergunningen. In aanvulling daarop heeft de gemeente ook een private rol, zoals door stimulering van de oprichting van field labs via (gedeeltelijke) financiering van een kwartiermaker. Recentelijk zijn er ook wat grotere investeringen gedaan: een incubator- en acceleratorgebouw. Dan financiert de gemeente Delft mee (evenals een privaat campusinvesteringsfonds). Delft heeft geen parkorganisatie zoals in Leiden. Wel bestaat Delft Technology Partners: deze organisatie heeft contact met de bedrijven op het park. Daarnaast heeft de gemeente tweewekelijks contact met de afdeling campusontwikkeling van de universiteit.

Binnen de gemeente Delft zijn er verschillende mensen betrokken bij de ontwikkeling van de campus. Dat gaat om planologen, stedenbouwkundigen, strategische economische ontwikkeling, maar ook public affairs en lobby. Er zijn zo'n 6 à 7 mensen ongeveer de helft

van hun tijd bezig met de campusontwikkeling. Net als bij het LBSP is de TU Delft campus een groot en belangrijk onderdeel van de stad.

Bron: gesprek met beleidsmedewerker van de gemeente Delft (2020)

Eindhoven/Zuidoost-Brabant

De Stichting Brainport is een samenwerkingsverband van bedrijven, kennisinstellingen en overheden ('triple helix') in Zuidoost-Brabant. Samen werken zij onder voorzitterschap van de burgemeester van Eindhoven eraan dat de regio 'zijn positie als toptechnologieregio behoudt en versterkt'. Stichting Brainport bepaalt de strategie van Brainport Development, een ontwikkelingsmaatschappij ter stimulering van de economie van Zuidoost-Brabant. Het jaarbudget van BD is 13,7 miljoen euro (2020).

Bron: *Jaaroverzicht 2019 Brainport Development, Jaarplan 2020 Brainport Development, Samenwerkingsagenda Stedelijk Gebied Eindhoven 2018-2025*, Decisio

De gemeente Eindhoven draagt via het regionale samenwerkingsverband MRE bij aan Brainport Development, te weten € 2,55 (2018) per inwoner, wat neerkomt op circa 583.000 euro. Ook andere regiogemeenten dragen 2,55 per inwoner af aan BD.

Bron: *Programmajaarverslag 2018 Metropoolregio Eindhoven*

Brainport Development is niet zozeer vergelijkbaar met Leiden Bio Science Park (werk (en woon-)gebied), maar eerder met InnovationQuarter dat ook een regionaal werkende ontwikkelingsmaatschappij is, in het geval IQ voor Zuid-Holland. IQ wordt wel ingeschakeld voor business development (waarvoor de gemeente jaarlijks 50.000 euro aan IQ betaalt) op het LBSP en participeert in een aantal daar gevestigde bedrijven. De gemeente Leiden draagt jaarlijks 185.000 euro bij aan de algemene exploitatie van IQ (inclusief 50.000 euro voor businessdevelopment LBSP) en is aandeelhouder van IQ (2 miljoen euro) en van UNIIQ (1 miljoen euro). De Universiteit Leiden draagt ook bij aan de exploitatiekosten van IQ (50.000 euro), LUMC is aandeelhouder (€ 500.000,-). De exploitatiebijdrage van Delft is bijvoorbeeld 200.000 euro per jaar, die van Den Haag 400.000 euro en die van Westland, Zoetermeer en de regio Drechtsteden elk 100.000 euro.

Bron: *Jaarverslag IQ 2019*, gesprekken, Decisio

HealthTech Campus/Rotterdam

De gemeente Rotterdam huisvest ongeveer 400 LSH-bedrijven en organisaties. Daarmee heeft het een marktaandeel van 10 procent in Nederland. Rotterdam biedt naast het Erasmus Medisch Centrum een aantal faciliteiten voor het LSH-cluster: een 'hub' en een deellaboratorium. Op basis van gesprekken zet de gemeente Rotterdam vier ambtenaren in die zich met LSH bezighouden. Recent kondigden de TU Delft en de Erasmus Universiteit en academisch ziekenhuis een samenwerkingsverband aan. Naast het voormalig onderkomen van het Erasmus MC ontwikkelt men de HealthTech Campus. Mogelijk neemt de gemeentelijke betrokkenheid toe met de omvang van het LSH-cluster in Rotterdam.

Bron: gesprekken met betrokkenen, LS&H010

5. Betrokkenheid en rol gemeenteraad

In dit hoofdstuk gaan we in op de rol van de gemeenteraad bij het Leiden Bio Science Park. Het LBSP is een belangrijk thema in de Leidse politiek, waarover de raad en het college regelmatig van gedachten wisselen. De vragen die we in dit hoofdstuk behandelen zijn:

- Hoe verloopt de informatievoorziening over het LBSP aan de raad? Welke onderwerpen zijn in de raad besproken?
- Hoe heeft de raad zijn kaderstellende, controlerende en vertegenwoordigende rol ingevuld?
- Wat zijn de beïnvloedingsmogelijkheden van de raad? Hoe wordt bij de beleidsbepaling rekening gehouden met de voor- en nadelen? Welke afweging vindt daarbij plaats?
- Wat heeft de inzet van de gemeente betekend voor het LBSP?

5.1 Besproken dossiers/onderwerpen in relatie tot LBSP

We hebben ons voor dit hoofdstuk gebaseerd op negen gesprekken met raadsleden en twee gesprekken met voormalige raadsleden. Daarnaast hebben we door de gemeente en rekenkamercommissie aangeleverde raadstukken beschouwd en een eigen scan gedaan van het Politiek Portaal. Aan de hand van de besprekingen van de volgende selectie dossiers en onderwerpen in de periode 2014-2019 hebben we geïnterviewd hoe de raad is geïnformeerd en hoe hij zijn verschillende rollen heeft ingevuld⁴⁶:

- Programma economie en toerisme (2014).
- Bestemmingsplan Ontsluiting Leiden Bio Science Park (2015).
- Discussie veranderende rol gemeente bij LBSP en Biotech Training Facility (2015, 2019).
- Subsidie Stichting LBSP Foundation (2016).
- Grondaankoop SRON (2016).
- Discussie over adviesrapport Biodiversiteit (2019).
- Deelname gemeente aan Stichting LBSP (2019).

Hiernavolgend gaan we kort op elk van deze onderwerpen in.

⁴⁶ De raad is vaker geïnformeerd, zoals bij het Masterplan, begrotingen en jaarrekeningen. In dit onderzoek kijken we voor de rol van de raad naar selecties en dossiers van de zeven bovenstaande onderwerpen.

Programma economie en toerisme

In november 2014 wordt in het kader van het programma economie en toerisme gediscussieerd over het LBSP. Het belang van het LBSP wordt onderkend, maar de raad spreekt de zorg uit dat er wel erg veel beleidsgeld en -aandacht gaat naar de kenniseconomie en het LBSP. Zo wordt onder andere besloten voor 500.000 euro subsidie voor aanpassing van het Biopartner 4-gebouw voor huisvesting van kennisintensieve bedrijvigheid. De wethouder doet daarop de toezegging om te verkennen of de focus ook bij andere ondernemersactiviteiten kan worden gelegd.

Vervolgens komt het aspect duurzaamheid op het Leiden Bio Science Park aan de orde. In juli 2014 had de raad al het besluit genomen dat de gemeente zich moet inspannen om bedrijven aan te trekken die alternatieven voor dierproeven ontwikkelen.

“Het is een complex dossier, maak het inzichtelijk”

Gemeenteraadslid Leiden

Bestemmingsplan ‘Leiden Bio Science Park en station’ (2014)

De raad stelt begin 2014 het conserverende bestemmingsplan ‘Leiden Bio Science Park en station’ vast. In het plan staan doelen en randvoorwaarden, zoals een strikt toelatingsbeleid en dat het gebied geschikt wordt gemaakt om te wonen, te werken en te recreëren. Voor de verdere stedenbouwkundige ontwikkeling wordt gekozen voor het ‘beeldmerk van de Hollandse campus’; het landschap (en het groen) is daarin leidend. Het *Stedenbouwkundig Masterplan De Hollandse Campus* met de bijbehorende exploitatieovereenkomst had de raad al in 2009 vastgesteld. Als doelen worden geformuleerd:

- Behouden en versterken van het kenniscluster in Leiden door meer ruimte te creëren voor kennisintensieve bedrijvigheid.
- Ontwerpen en realiseren van een hoogwaardig stedelijk gebied met functiemenging, een goede weginfrastructuur, openbaar vervoer, groen en water.
- Clusteren en moderniseren van de universitaire huisvesting.

In september 2014 neemt de raad het besluit om geen detailhandel toe te staan in het Boerhaavegebied. Het stond abusievelijk ruim in het bestemmingsplan, maar is in strijd met het detailhandelsbeleid.

Verkoop kavel X aan partij X

Eind 2014 komt de verkoop van de kavel X aan partij X⁴⁷ in de gemeenteraad. De prijs (6 miljoen euro) wordt verminderd met een bijdrage van 1 miljoen euro, waarmee de netto grondopbrengst op 5 miljoen euro uitkomt.

Ontsluiting Bio Science Park

In de raadscommissie Stedelijke Ontwikkeling dd. 5 februari 2015 wordt het ontwerpbestemmingsplan 'Ontsluiting Bio Science Park' besproken. In de raadscommissie Leefbaarheid en Bereikbaarheid is al eerder gesproken over het kaderbesluit en het uitvoeringsbesluit. In de commissie staat men achter de plannen die zullen bijdragen aan oplossing van de verkeersknelpunten in Leiden-West en aan een betere bereikbaarheid van het Bio Science Park. Een week later stelt de raad het dan ook - met een aantal wijzigingen - vast. In juni 2015 worden bij het mobiliteitsplan randvoorwaarden meegegeven voor de OV-ontsluiting en de fietsroutes tussen LBSP en binnenstad.

Veranderende rol gemeente bij Leiden Bio Science Park en Biotech Training Facility

In november 2015 stuurt het college een brief aan de gemeenteraad over de veranderende rol van de gemeente bij het Leiden Bio Science Park en de Biotech Training Facility en stelt de raad in de gelegenheid om zijn wensen en bedenkingen kenbaar te maken. Het college wil € 400.000 lenen aan de Biotech Training Facility. Het LUMC en de universiteit stellen ook een lening beschikbaar.

Inhoudelijke bedenkingen vanuit de raad zijn dat het verstrekken van een hypothecaire lening geen taak van de gemeente is en dat het financiële risico dat de gemeente loopt bij het verstrekken van de hypothecaire lening te groot is. Wensen zijn om nogmaals te onderzoeken of een bank de lening wil verstrekken met een gemeentegarantie vanuit Leiden en om in overleg te gaan met private partners / belanghebbenden om te onderzoeken of er bereidheid is tot het verstrekken van de lening, eventueel met een gemeentegarantie. In de raadsvergadering van 11 februari 2016 wordt uitgebreid stilgestaan bij het collegevoorstel om een lening te verstrekken. Er wordt een motie van afkeuring ingediend die wordt verworpen. In december 2019 wordt besloten voor een garantiestelling van 257.000 euro aan de Biotech Training Facility.

Een aantal voor onderhavig onderzoek geïnterviewde raadsleden ervaart dat ze voor het blok worden gezet door het late moment dat het voorstel voor een lening aan de Biotech Training Facility in de raad wordt gebracht - een maand voor de beoogde vestiging - en het argument dat anderen ook mee-investeren. Dit speelde

⁴⁷ Vanwege vertrouwelijkheid en de concurrentiepositie zijn deze namen geanonimiseerd.

volgende deze geïnterviewden ook bij de vestiging van andere organisaties in het gebied. Zie ook volgende punt (grondaankoop SRON).

Grondaankoop SRON (2018 - 2019)

In de raadscommissie Stedelijke Ontwikkeling van 8 februari 2018 wordt de grondaankoop van SRON besproken. Om de hoofdvesting van Netherlands Institute for Space Research (SRON) op de Sciencecampus op het Leiden Bio Science Park te krijgen kocht de gemeente grond aan van de Universiteit Leiden. Het College stelt: “De grond wordt in erfpacht aan SRON uitgegeven en SRON krijgt een meerjarige tegemoetkoming in de huisvestingslasten ter compensatie van de erfpachtcanon. De komst van SRON naar de kennisstad Leiden zal de wereldwijde positie van de universiteit Leiden en het space cluster in Zuid-Holland versterken en werkgelegenheid bieden.”⁴⁸ De discussie gaat over (rente)risico's, dekking van de middelen, of Leidenaren en lager opgeleiden er ook van gaan profiteren, stageplekken en duur van de tegemoetkoming aan SRON. Ook wordt de vraag gesteld wat de indirecte werkgelegenheidseffecten zijn van SRON (bij toeleveranciers). Daar wordt op dat moment niet op ingegaan omdat dat een technische vraag is die vooraf gesteld had moeten worden. Ook het proces komt aan de orde, waarop de wethouder zegt: “Spreker voelt de druk bij dit soort dossiers waar de raad snel over moet besluiten. Het college handelt ondernemend. Het is in gesprek met partijen die snel om duidelijkheid vragen, dat zet soms tijdsdruk op dit soort processen. Spreker heeft geprobeerd om de raad op een informele manier mee te nemen in zijn gedachten hierover. Het is ook een worsteling voor het college. Snelheid van handelen in de markt is nodig en de gemeente moet slagkracht hebben voor de onderhandelingen met geïnteresseerde bedrijven. In de toekomst moet er eens over worden gepraat hoe het college dat beter kan doen en over de kaders die de raad het college meegeeft.”

De meeste partijen staan positief tegenover de komst van SRON. In de raadsvergadering van 15 februari 2018 besluit de raad dan ook om het gevraagde krediet beschikbaar te stellen.

Biodiversiteit (2019)

In de raadsvergadering van 23 mei 2019 komt het project *LBSP Duurzame Reconstructie Openbare Ruimte en Infrastructuur* aan de orde. De gemeenteraad wordt verzocht hiervoor de kaders vast te stellen. Doel van dit project is “de kwaliteit van de campus te verhogen en de bereikbaarheid van met name de fietser en voetganger te verbeteren. De vast te stellen kaders zijn gebaseerd op het bomenonderzoek en onderzoeken naar biodiversiteit, klimaatadaptatie en

⁴⁸ Raadscommissie Stedelijke Ontwikkeling dd. 8 februari 2018, agendapunt 10.

verkeersintensiteiten. Deze kaders zijn aanvullend op het *Masterplan Leiden Bio Science Park – Gorlaeus*.⁴⁹

Het onderzoek naar biodiversiteit is gedaan op initiatief van GroenLinks en een aantal 'groene organisaties'. Uitkomst is een adviesrapport voor bevordering van de biodiversiteit in het Leiden Bio Science Park⁵⁰. Het college van burgemeester en wethouders stelt naar aanleiding daarvan het Implementatieplan vast, dat de biodiversiteit moet bevorderen en verlies aan natuurwaarden door de plannen moet compenseren. De gemeenteraad stelt voor de uitvoering een krediet beschikbaar van € 400.000.

Stichting LBSP

De oprichting van de Stichting LBSP komt aan de orde in de raadscommissie Werk en Middelen van 21 november 2019. Een vaker gestelde vraag is of de gemeente, i.c. de wethouder, aan het bestuur daarvan moet deelnemen. De gemeente draagt al via verschillende programma's bij aan het LBSP. Een aantal raadsleden vraagt zich af of deelname in een dergelijke stichting wel een rol voor de overheid is. Ook komen zaken aan de orde als aansluiting met mbo en zitting in het bestuur door een bedrijf dat dierproeven uitvoert. De wethouder antwoordt dat het park de banenmotor is van de regio en dat het succesvol is. "Er moeten in acquisitie, samenwerking, bedrijfsleven, onderwijs en verdichting veel inspanningen worden gestoken om de beweging erin te houden. Daarom is voor deze constructie gekozen. Dit raakt en dient het algemeen belang en niet alleen dat van de Universiteit, de bedrijven of de Hogeschool. Als hij niet in de stichting stapt, spreekt hij een lager commitment uit voor een cruciaal gebied en is hij niet goed in staat zijn verantwoordelijkheden voor het gebied te nemen. Bovendien is het een slecht signaal naar partijen op het park waar drie sectoren zich hebben verenigd, geld bijdragen en ervoor gaan."⁵¹

In december 2019 stelt de raad vast dat er geen wensen en bedenkingen zijn bij de deelname van de gemeente aan de nieuw opgerichte Stichting LBSP.

⁴⁹ Raadsvergadering 23 mei 2019, agendapunt 13.

⁵⁰ *Biodivers Leiden Bio Science Park* (2017), in opdracht van de gemeente Leiden in samenwerking met Universiteit, LBSP, ondernemersvereniging, Naturalis en natuur- en milieuorganisaties.

⁵¹ Raadscommissie werk en middelen, 21 november 2019, agendapunt 9.

“Iedereen is het er wel over eens dat het Bio Science Park van groot belang is, maar hoeveel profiteert de Leidenaar daarvan?”

Gemeenteraadslid Leiden

5.2 Algemeen beeld informatievoorziening en discussie

Verschillende aspecten (bestemming, inrichting, bereikbaarheid, duurzaamheid, aantrekken bedrijven, stimulering) van het Leiden Bio Science Park komen meerdere malen per jaar aan de orde in de commissie- en de plenaire raadsvergaderingen. De gesproken (oud-)raadsleden ervaren de discussie in de raad en met het college in het algemeen als constructief, open en stevig.

De vraagstukken worden door de aard van de onderwerpen in verschillende commissies geagendeerd en besproken. Een aantal raadsleden vindt het onwenselijk dat als gevolg hiervan het ‘integrale beeld’ niet altijd scherp is. Uit de gesprekken komt naar voren dat men de relatie tussen het economisch belang enerzijds en zaken als duurzaamheid, effecten voor de Leidse gemeenschap, woningmarkt en biodiversiteit anderzijds wil leggen. Daarnaast is het door de versnippering veel werk om de ontwikkelingen te volgen.

Er is volgens de geïnterviewden in het algemeen voldoende informatie over het LBSP beschikbaar en als er om informatie wordt gevraagd, wordt die geleverd. Uitzondering hierop is de informatiebehoefte die raadsleden hebben op het punt van de *spin off* van het LBSP voor lager opgeleiden en MKB-bedrijven elders in de stad, en in hoeverre er Leidenaren in het LBSP-gebied werken.

Ook zou een aantal raadsleden meer en eerder informatie willen als er wordt gewerkt aan het aantrekken van een bedrijf naar het LBSP. Ze hebben nu het gevoel voor een voldongen feit te staan als het zo laat in de raad komt en als andere partijen zich al hebben gecommitteerd. Aan de andere kant is er begrip voor het feit dat gedurende een onderhandelingstraject bepaalde informatie vertrouwelijk is. De aangetrokken bedrijven passen verder in de uitgezette strategie om Leiden Kennisstad en het *life sciences and health*-cluster op het LBSP te versterken. Daar gaat de discussie dan ook niet in hoofdzaak over, de bedenkingen van raadsleden gaan vooral over de financiële omvang en risico's en de meerwaarde van de aangetrokken instellingen voor de Leidse arbeidsmarkt.

“Ik zou de effecten wel eens willen weten van de gemeentelijke investeringen in die bedrijven”

Gemeenteraadslid Leiden

5.3 Rolinvulling

Uit de gesprekken en de verkenning van de gevoerde discussies in raad en raadscommissies blijkt dat de raad op momenten de **kaderstellende rol** met verve invult. De kaders die de gemeenteraad meegeeft op het gebied van functiemenging, groen, landschap, ontsluiting OV en fiets en biodiversiteit spelen een rol in die ontwikkeling van het gebied. Bij onderwerpen als het programma economie en toerisme, de vaststelling van het bestemmingsplan, de bespreking van het mobiliteitsplannen en op andere momenten en manieren geeft de raad dergelijke kaders mee aan het college. Zoals:

- In het bestemmingsplan staan doelen en kaders voor toelatingsbeleid, functiemenging, landschap en groen, openbaar vervoer en versterking kenniseconomie.
- In het programma economie en toerisme moet naast LBSP ook worden gekeken naar andere economische sectoren en MKB in Leiden.
- Realiseren OV-ontsluiting en fietsinfrastructuur.
- Vergroten biodiversiteit. Op initiatief van de raad wordt een verkenning gedaan, waarna de raad € 400.000 beschikbaar stelt voor implementatie van een aantal maatregelen.

De **controlerende rol** kan de raad sterker invullen dan hij nu doet. Zoals gezegd zijn er diverse kaders en zijn die ook helder, maar wordt niet altijd de vinger aan de pols gehouden wat er mee is gedaan. De raad kan bijvoorbeeld het initiatief nemen voor een effectmeting / monitor van wat er wordt geïnvesteerd en wat dat oplevert voor de Leidse gemeenschap. Dit punt komt regelmatig naar voren, maar blijft nu steken in opmerkingen en vragen. Ook kan de raad vragen om een meer integraal beeld van de ontwikkelingen op het LBSP.

“De expats betrekken schaarse woningen die we ook aan Leidenaren hadden kunnen geven, ook worden zo de prijzen opgedreven”

Gemeenteraadslid Leiden

De **vertegenwoordigende rol** is naast de kaderstellende een rol waar raadsleden scherp op zijn. Dan gaat het om de hoofdvraag wat het LBSP oplevert voor de gewone Leidenaar en het MKB elders in de stad. Men is wel overtuigd van het belang van het LBSP, maar waar komen die mensen vandaan die in het LBSP werken? Wonen die niet elders en vertrekken ze niet direct na werktijd zodat Leiden er meer last (verkeer) dan lust van heeft? Wat is het voordeel van die grote hightech-bedrijven voor de Leidenaar die niet aan de universiteit heeft gestudeerd? En moet de gemeente wel zoveel in het LBSP investeren dat vooral eigendom van de universiteit is, en moeten we niet veel meer prioriteit aan de woningbouwopgave geven? De onrust en onvrede rond deze vragen lijkt mede ingegeven doordat er geen goede (kwantitatieve) informatie beschikbaar is. Voorliggend rapport geeft een aantal van deze cijfers: zo'n 8.400 Leidenaren danken hun baan aan het gebied en de helft van de banen op en dankzij het LBSP is voor lager en middelhoog opgeleiden. Los van deze cijfers blijft het een gebied 'aan de andere kant van het spoor', waar grote bedrijven zitten die op wereldschaal opereren en waar relatief veel hoogopgeleide mensen werken, die overal vandaan komen.

5.4 Invloed en afweging

De raad blijkt op verschillende manieren invloed te hebben op wat er in het LBSP gebeurt. De wijze waarop biodiversiteit is geagendeerd is een voorbeeld van hoe de raad zijn invloed kan laten gelden. Ook op andere punten heeft de raad zaken aangekaart, waarmee het college aan de slag is gegaan.

5.5 Inzet, beleid en risico's van de gemeente

Zoals in de voorgaande hoofdstukken beschreven, voert de gemeente Leiden actief beleid om het Bio Science Park te versterken, te verduurzamen en verder te ontwikkelen. Het grootste deel van de kosten hiervan betreft de reguliere overheidsrol: aanleg en onderhoud van infrastructuur en openbare ruimte. Aan de

gemeentelijke rol om het gebied ruimtelijk en economisch te ontwikkelen, zijn kosten verbonden voor het aantrekken van bedrijven, het stimuleren van bepaalde activiteiten en de ontwikkeling van vastgoed op delen waar zij grondeigenaar is. Risico's hieromtrent hebben te maken met garantiestellingen, rentekoersen, vastgoedontwikkeling en participatie in de IQ-fondsen. Daarnaast zou de scherpe economische profilering en focus op life sciences & health een risico kunnen vormen. De banen en bedrijvigheid op het LBSP zijn in de afgelopen 10 jaar echter sneller gegroeid dan elders in Leiden en de provincie, ook in de tijd dat de conjunctuur tegenzat. Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat de rolinvulling van de gemeente past bij haar overheidsrol en toegevoegde waarde heeft voor de kwaliteit van het LBSP en voor een evenwichtige afweging van economische en maatschappelijke belangen.

Bijlage 1. Bronnen

Geïnterviewden

Gemeente en bij LBSP betrokken organisaties

▪ Gemeente Leiden	- Projectleider LBSP Projectbureau Leiden
▪ Gemeente Leiden	- Strategisch adviseur Economie
▪ Gemeente Leiden	- Beleidsadviseur verkeer en vervoer
▪ Economie071	- Programmamanager
▪ Gemeente Oegstgeest	- Voormalig medewerker Economie
▪ Gemeente Oegstgeest	- Medewerker Economie
▪ Hogeschool Leiden	- Adviseur onderwijs en ondernemerschap
▪ Innovation Quarter	- Senior Business Developer
▪ Leiden Marketing	- Directeur
▪ LiS	- Directeur
▪ LUMC	- Directeur bouwzaken
▪ LUMC	- Directoraat Researchbeleid
▪ Ondernemersvereniging BSP	- Voormalig voorzitter
▪ Programmamanagement LBSP	- Directeur
▪ Stichting LBSP	- Directeur
▪ Stichting Ondernemend Leiden	- Manager Stadsbreed
▪ Universiteit Leiden	- Medewerker vastgoedbedrijf
▪ Van der Valk Hotel	- Eigenaar

(Oud-)raadsleden

- Joost Bleijie
- Lodi van Brussel
- Alex Friso
- Mart Keuning
- Tiny Klever
- Pieter Krol
- Walter van Peijpe
- Antoine Theeuwen
- Vahit Köroğlu
- Martine van Schaik
- Lianne Raat

Geraadpleegde documenten

- Decisio (november 2013), *Vervoersstromen- en wensen van LUMC-medewerkers op Leiden Bio Science Park.*

- Gemeente Leiden, LUMC, Universiteit Leiden (mei 2016), *Unlocking the full potential of the Health & Life sciences!*
- Gemeente Leiden (februari 2020), *Welkom in Leiden: een visie op de internationalisering van de stad*
- Gemeente Leiden, B&W-besluit december 2019, Oprichting en deelname stichting LBSP (na wensen en bedenkingen)
- Gemeente Leiden (november 2019), *Leidse Toelichting bij Ruimte voor bedrijven in de Economie 071-gemeenten, bedrijventerreinenstrategie 2020 – 2030*
- Gemeente Leiden (september 2010), *Eindrapport project Leiden Bio Science Park - De Leeuwenhoek*
- Gemeente Leiden (april 2017), *Leiden Bio Science Park: ontwerp- en uitvoeringsfase 2011 tot 2016*
- Gemeente Leiden, Jaarstukken 2014-2019
- Gemeente Leiden, LUMC, Universiteit Leiden (mei 2016), *Masterplan Leiden Bio Science Park - Gorleaus, hart voor de campus.*
- Leiden Bio Science Park (juni 2019), *Van Science Park naar Innovatie District - Programma en Parkorganisatie Leiden BioScience Park 2019 – 2023.*
- *Bioscience is in Leiden voorlopig nog niet uitgebloeid.* Artikel in Leidsch Dagblad, 20 maart 2020.
- Gemeente Leiden, *Beleidsakkoord 2018-2022 - Samen maken we de stad.*
- *Bioscience is in Leiden voorlopig nog niet uitgebloeid.* Artikel in Leidsch Dagblad.
- Leids Universitair Medisch Centrum (2018), *LUMC Strategie 2018-2023 - Grensverleggend beter worden*
- *Hoe een eigenwijze prof de biotech naar Leiden bracht.* Artikel in Leids Universitair Weekblad, 20 januari 2020
- *Een loopgravenoorlog om een lege polder.* Artikel in Leids Universitair Weekblad, 21 november 2019
- Oprichtingsakte Stichting Leiden Bio Science Park, *OPRICHTING STICHTING/20192805.01/1/ EHY.*
- BCI (2018), *Inventarisatie en meerwaarde van campussen in Nederland.*
- Gemeente Leiden & Universiteit Leiden (maart 2017), *Exploitatieovereenkomst Leiden Bio Science Park inzake het Masterplan LBSP-Gorleaus*
- Gemeente Leiden (juni 2018), *Biodivers Leiden Bio Science Park*
- Gemeente Leiden, gemeente Katwijk, gemeente Oegstgeest, gemeente Teylingen, Universiteit Leiden, provincie Zuid-Holland (februari 2007), *Samenwerkingsovereenkomst Knoop Leiden-West*
- Grondexploitatieovereenkomsten tussen gemeente Leiden en TNO, Yisheng, Naturalis
- Gemeente Leiden, B&W-besluit juli 2019, *Biodivers Leiden Bio Science Park*

- Gemeente Leiden, B&W-besluit november 2015, de veranderende rol gemeente bij Leiden Bio Science Park en de Biotech Training Facility
- Gemeente Leiden, Raadsvoorstel november 2014, Leiden Bio Science Park-Naturalis: verkoop kavel Mendelweg Zuid
- Gemeente Leiden (april 2020), Huuropbrengsten verhuur kavels Leiden Bio Science Park
- Gemeente Leiden (april 2020), Overzicht kosten baten LBSP excl. huuropbrengsten

Bijlage 2. Input-output analyse

Van bestedingen van werknemers, studenten en bezoekers, is de doorwerking van de bestedingseffecten (de zogenaamde indirecte voorwaartse effecten) berekend. Dus van een werknemer die uit eten gaat in een restaurant, is niet alleen het effect berekend dat deze medewerker heeft op de restaurantsector (in bestedingen, banen en toegevoegde waarde), maar ook op de sectoren die door het restaurant werk hebben. Denk aan de slager waar het vlees vandaan komt, de bakker die het brood levert, de accountant die de boekhouding opmaakt, maar ook weer de bakker die de broodjes voor het accountantskantoor levert. Dit op de schaal van Leiden, zolang deze bedrijven in Leiden gevestigd zijn.

Dit bepalen we op basis van bekende statistische relaties. Deze zijn gemodelleerd in het Decisio input/output-model. Dit model is gebaseerd op de meest recente (2019) input-outputtabellen van het CBS uit de nationale rekeningen. De tabellen beschrijven de relaties tussen toeleveranciers en afnemers in Nederland⁵². In werkelijkheid bestaat het model uit 76 sectoren (2-digit-SBI) en is het model geregionaliseerd op 19 sectoren (SBI-hoofdcategorieën)⁵³ voor Zuid-Holland en Leiden.

Voor het input/output zijn een aantal aannames gedaan, zie onderstaand:

- Werknemers
 - Gemiddelde beloning per FTE: Het inkomen (inkomen na aftrek van sociale lasten, pensioenen, e.d.) wordt conform gemiddelden zoals beschikbaar in het CBS besteed (in deze bestedingen zit ook een gemiddelde belastingafdracht)

⁵² Het input-output model is in staat om naast de indirecte effecten (doorwerking via toeleverende bedrijven) ook de geïnduceerde/induced effecten te berekenen. In dat geval zouden de bestedingseffecten van waar LBSP-werknemers/ studenten hun geld uitgeven ook meegenomen worden. Dit leidt tot een overschatting van de daadwerkelijke impact van LBSP en laten we daarom buiten beschouwing.

⁵³ Regionaliseren gebeurt op basis van de zogenaamde 'cross-industry-location-quotients' (CILQ) die aangeven hoe groot iedere toeleverende sector is ten opzichte van de afnemende sector in een regio, vergeleken met het landelijk gemiddelde. Leveranties binnen een sector worden bijgeschaald op basis van de 'simple location quotient' (SLQ), die de ratio weergeeft tussen de regionale sectoromvang en de landelijke sectoromvang. Bij een SLQ of CILQ groter of gelijk aan 1, wordt verondersteld dat onderlinge leveranties tussen sectoren in de regio in verhouding gelijk zijn met het landelijk gemiddelde, bij een SLQ of CILQ kleiner dan 1, worden deze leveranties vermenigvuldigd met deze waarde.

- Herkomst per FTE: Mede op basis van een intern LUMC-onderzoek naar vervoersstromen van het personeel.
- Bestedingen elders wonend personeel LBSP: ingeschat op basis van gezond verstand.
- Bezoekers
 - Gemiddelde besteding bezoeker Naturalis: Toeristisch bezoek aan Leiden (2018) toont aan dat een toerist gemiddeld €40,90 uitgeeft bij een bezoek aan Leiden. Ervan uitgaande dat een toerist gemiddeld €40,90 uitgeeft per persoon per bezoek aan Leiden, Naturalis is gericht op gezinnen met kinderen, enigszins perifeer gelegen is ten opzichte van de Leidse binnenstad, verwachten we dat de bestedingen beduidend lager zijn dan gemiddeld. We nemen aan dat een Naturalis-bezoeker gemiddeld €15,- exclusief entreegeld besteedt aan horeca en detailhandel. We rekenen met een 100 procent neerslag van deze bestedingen in Leiden.
 - Voor het aantal (zakelijke) overnachtingen kijken we naar de opbrengst uit toeristenbelasting en gegevens van Leiden in Cijfers. In 2019 is de opbrengst van de toeristenbelasting €818.000 bij een tarief van €2,50 per nacht. Dat betekent ruim 327 duizend overnachtingen. In 2019 schat de Belasting Samenwerking Gouwe-Rijnland het aantal hotelovernachtingen op ruim 411 duizend. Op basis van gesprekken met betrokkenen nemen we aan dat 60 procent van de overnachtingen in Leiden zakelijk is, waarvan 80 procent gerelateerd is aan LBSP. We stellen vast dat er jaarlijks in gemeente Leiden ongeveer 117 duizend (zakelijke) overnachtingen gerelateerd zijn aan activiteiten op LBSP. Daarbij wordt ongeveer €329 per persoon per dag besteed aan onder meer horeca, vervoer, detailhandel, musea en attracties, zoals aangetoond door Onderzoek Inkomend Toerisme (2014). We rekenen met een 75 procent neerslag van deze bestedingen in Leiden.
- Studenten
 - Aantal studenten op LBSP: Voor het bestedingseffect van de studenten is bekeken hoeveel mensen op LBSP studeren en wat de woonsituatie is van deze studenten. We beschouwen de studenten aan Leidse Instrumentenmakersschool, Hogeschool Leiden en enkele faculteiten van de Universiteit Leiden. Het gaat in totaal om ruim 13 duizend studenten. Onder de studenten zijn er die in Leiden of elders woonachtig zijn, maar ook uitwonende of bij hun ouders inwonende studenten. Dit is relevant voor het maandelijkse uitgavepatroon van een student.
 - Uitgaven studenten op basis van woonsituatie: Voor de uitwonende studenten gaan we uit van de maandelijkse bestedingen zoals samengevat in de onderstaande tabel. Voor de thuiswonende student zijn de uitgaven nagenoeg gelijk, alleen betaalt deze geen huur. Er is dan ook van dezelfde

bestedingen minus de huurkosten uitgegaan. Om de impact van de bestedingen van de studenten te berekenen, is het ook van belang te bepalen waar deze effecten neerslaan. Daarvoor zijn een aantal vereenvoudigde aannames gedaan. Uiteraard kan beargumenteerd worden dat niet alle uitgaven aan uitgaan, winkelen en boodschappen in Leiden worden gedaan. Anderzijds ontvangen studenten ook bezoek van vrienden en familie, waarmee er extra uitgaven in Leiden worden gedaan. De aanname is dat deze effecten elkaar opheffen. Daarom wordt gerekend met een 100 procent neerslag van deze bestedingen in Leiden.

Bestedingspatroon van uitwonende en inwonende studenten

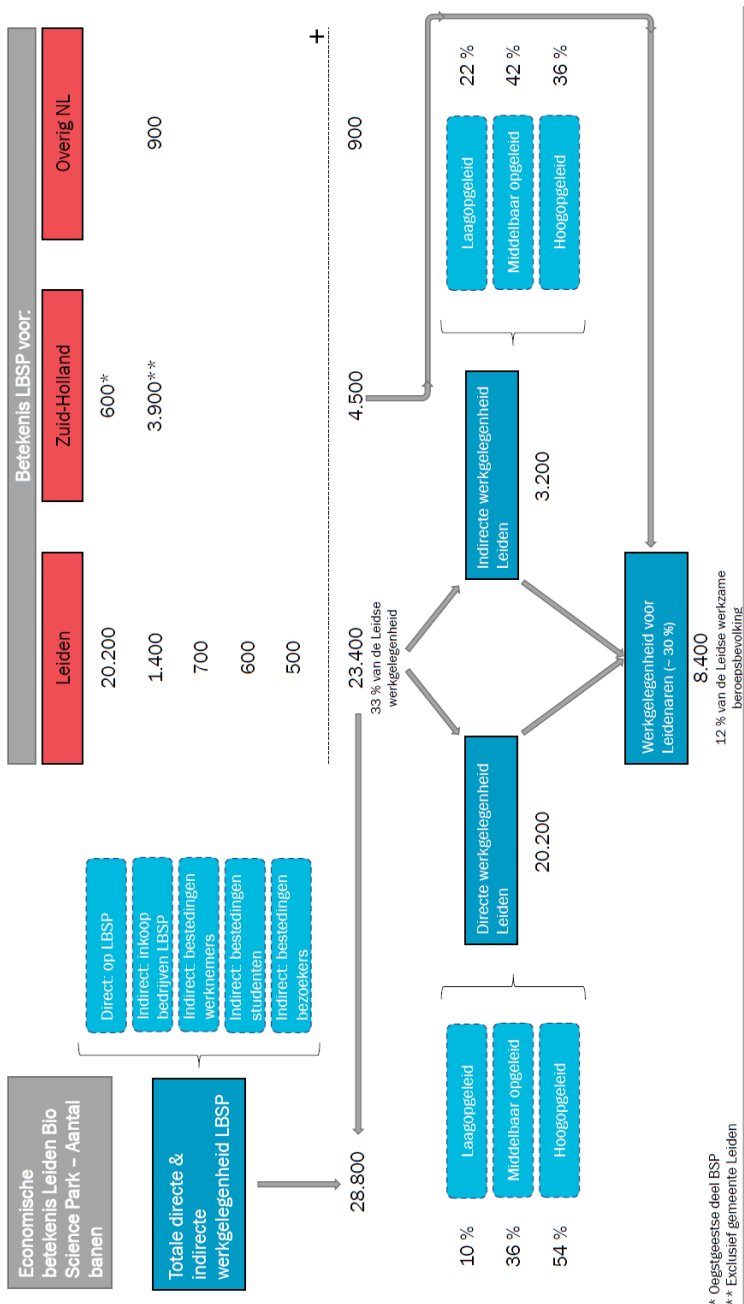
Bestedingen aan	Bedrag in €	Waar wordt dit besteed?*
Huur	417	Leiden
Boodschappen	181	Leiden***
Studieboeken en -benodigdheden	58	Leiden
Vervoer (naast de OV-kaart)	63	NL
Ontspanning, uitgaan en sport**	146	Leiden
Kleding en schoenen	47	Leiden***
Zorg- en overige verzekering(en), abonnementen en contributies	149	NL
Telefoon	26	NL
Collegegeld	191	Universiteit Leiden
Grote aankopen	95	Leiden
Diversen	75	Leiden
Totaal	1.448	

Bron: NIBUD, studentenonderzoek 2017 *uitgaande bij woonachtig in Leiden, bij woonachtig elders, geldt de desbetreffende regio ** 50% horeca, 25% sport en recreatie en 25% aan vakanties *** alleen de handelsmarge komt terecht in Leiden, de rest van het bedrag komt terecht op de locatie waar de producten worden geproduceerd (o.b.v. CBS gemiddelden, bewerking Decisio in regionale input-outputtabel).

Economische betekenis van LBSP voor Leiden, Zuid-Holland en Nederland

In onderstaand stroomschema is de directe werkgelegenheid en de indirecte werkgelegenheid (bij toeleveranciers, horeca, detailhandel) gevisualiseerd naar een geografische dimensie. Er is te zien dat LBSP (Leidse en Oegstgeestse deel) 28,8 duizend genereert, waarvan 23,4 duizend in de gemeente Leiden. De directe werkgelegenheid is overwegend bestemd voor hoogopgeleiden, terwijl de indirecte werkgelegenheid met name is ingevuld door laagopgeleiden. Gegeven het aantal

A diagram illustrating the addition of two sets. On the left, there are two separate groups, each containing three elements (represented by small squares). An arrow points from these groups to a larger box on the right, which contains six elements, representing the union of the two sets.

Bijlage 3. Overzicht uitvoeringsplanning

Deze afbeelding is een vergrote versie van de figuur op pagina 15.

